

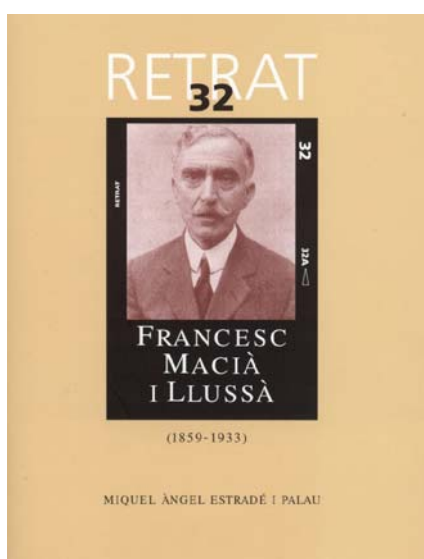
RETRAT N. 32

FRANCESC MACIÀ I LLUSSÀ

(1859-1933)

Miquel Àngel Estradé i Palau

◀ PRESENTACIÓ ▶



Ben segur que pocs personatges de la història contemporània del nostre país han tingut i tenen la significació i el carisma del president Francesc Macià.

Com sabeu, la col·lecció "Retrats" pretén donar a conèixer personalitats locals o ampliar-ne el coneixement que tenim, a través d'uns breus apunts biogràfics sobre la seva vida i obra. En aquesta ocasió en què la coneixença del personatge històric depassa l'àmbit local de forma notòria, podria comportar que el treball es resumís tan sols en un conjunt de dades d'enciclopèdia i d'adjectius més o menys tòpics sobre el personatge. Felicitment això no és el cas

de l'opuscle que presentem de l'amic Miquel Àngel Estradé, un autor que s'autodefineix com "un descendent dels fidels conciutadans del districte electoral de les Borges Blanques". Conscient del perill de no recrear-se en llocs comuns, ens ofereix un apunt biogràfic original, àgil i apassionat de l'il·lustre vilanoví que fou el president Macià.

Permeteu-me que clogui aquestes ratlles de presentació amb una nota de viva actualitat. I és que a ningú no se li escapa l'oportunitat de publicar aquest *Retrat*. Ara que s'obre un camí d'il·lusió i d'esperança vers un ampli autogovern de Catalunya, la figura entranyable de Francesc Macià se'ns presenta, més enllà del mite, com a exemple de rectitud, perseverança i servei al país.

Joan Ignasi Elena i Garcia
Alcalde de Vilanova i la Geltrú

*Entre l'audàcia del conspirador
i la fermesa de l'estadista*

◀ BIOGRAFIA ▶

Quan l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú va tenir la gentilesa d'encomanar-me la redacció d'un opuscle sobre Francesc Macià, potser el fill més il·lustre de la seva població, vaig acceptar sense pensar-m'ho gens ni mica. Aquesta precipitació en la decisió no sé si diu quelcom a favor meu, en el sentit que no em costa gaire decidir, o en realitat és una demostració de temeritat. En descàrrec meu he d'afegir, però, que de seguida vaig plantejar-me, escrupolosament, quin tractament havia de donar al treball encomanat. Amb tot el respecte per altres encàrrecs semblants, la figura de Francesc Macià posseeix una significació política, ideològica i simbòlica tan potent que qualsevol aproximació assagística o historiogràfica corre el risc de contaminar-se. D'altra banda, tractant-se d'una figura tan rellevant i sobre la qual s'ha escrit tant, potser encara és més gran el risc de caure en una colla de tòpics o en la mera repetició de valoracions ja existents, si bé cal ressaltar que ningú no ha pogut o a volgut fer-ne una biografia completa, de referència.

Sospito que l'Ajuntament sap, perfectament, que no vull ni puc competir amb els historiadors professionals ni amb els erudits "macianistes": ni puc acreditar la solvència historiogràfica i metodològica dels primers, ni tampoc el cabal de dades i coneixements dels segons. Per tant, el meu enfocament, d'acord amb les característiques del format triat per l'Ajuntament, ha de ser tot un altre, i en lloc de voler emular els historiadors i erudits, ha d'aspirar a complementar-los per tal d'oferir una visió més polièdrica del personatge. Al capdavant, aquesta mena de personatges excepcionals són susceptibles de ser tractats des de molts angles, i potser cap d'ells pot pretendre la patent d'exhaustiu amb la qual tots els autors, encara que sigui secretament, somien.

Aviso, doncs, que el retrat que provaré de fer-ne és tal vegada heterodox, però ple de passió i d'admiració pel personatge. Admiració i passió que, ho confesso, pretenen no sols mantenir intacte el mite, sinó també engrandir-lo. Els alts i conspicus anhels patriòtics de Macià han rebut tantes patacades i tants cops baixos, que bé podem prendre'ns la llicència d'enaltir-los acriticament. La Catalunya que ell anhelava ha estat tan dissortada i els qui l'han propugnat han patit tantes penalitats, que encara que sigui com a just rescabament penso que tenim el deure de magnificar-la sense recança. En tot cas, el dia que puguem veure una República Catalana sobirana, ja ens dedicarem a desmitificar-ne els antecedents i a jutjar amb severitat els protagonistes.

La meva aportació sobre Macià, doncs, correspon a la d'un descendent dels seus fidels conciutadans del districte electoral de les Borges Blanques, pel qual fou elegit ininterrompudament des de 1907 fins a 1923. Per cert, me'n sento descendent no perquè els meus avantpassats el votessin, car eren carlins i un besavi meu d'aquesta ideologia fins i tot va ser alcalde de les Borges Blanques entre el 1914 i el 1918, sinó perquè hi ha ascendències col·lectives que pesen més que les familiars.

De la mateixa manera, doncs, que Francesc Macià és indubtable que és fill de Vilanova i la Geltrú, ho és que va forjar-se políticament com a diputat del districte borgenc. La vinculació sentimental i política que mantenia amb els habitants del districte electoral garriguenc, era tan intensa i estreta que encara

avui perdura en la memòria popular. Per tant, els garriguencs, i els borgencs i les borgenques, en especial estem obligats a retre-li un homenatge permanent. És, doncs, des d'aquest compromís que espero fer-me ressò de la gratitud que li devem els descendents dels seus electors, pels quals sentia una predilecció corpredora i recíproca. Tant és així, que en una ocasió després d'haver obtingut simultàniament acta de diputat per Barcelona i per les Borges Blanques —llavors era permès presentar-se per més d'un districte electoral—, va renunciar a la del Cap i Casal en benefici de la de la terra dels seus pares. Perquè, com tants altres lleidatans, els pares de Macià integraven la nodrida immigració interior que des de la Catalunya agrària va desplaçar-se a la puixant Catalunya industrialitzada, a la recerca de noves oportunitats.

La figura i la trajectòria política de Francesc Macià ens indueixen a plantejar-nos un seguit de preguntes fonamentals per tal d'entendre la nostra història nacional. Preguntes, per cert, que a parer meu han estat mal contestades, i sovint ni tan sols han estat formulades. Entrant-hi ja de ple, sobta constatar com un exmilitar de l'exèrcit espanyol acabada ja en la seva maduresa un grapat d'idealistes independentistes i funda Estat Català, la primera força sobiranista organitzada amb un programa clarament revolucionari. Què se li havia perdut a un home que ultrapassava els seixanta anys i gaudia d'una confortable situació material en una aventura de present i futur incert? L'exemple irlandès demostrava que fins els imperis més terribles són vulnerables, certament, però alhora evidenciava que el camí de l'alliberament és ple de sang i de conflictes devastadors. No és fàcil de comprendre, malgrat la dictadura de Primo de Rivera, què va menar un home de posat tranquil i aburgésat, que podia haver-se jubilat sense patiments de cap mena, a desafiar un Estat ple de militars africanistes, tan incompetents militarment com delerosos de revenjar-se de les desfetes exteriors amb alguna acció interior que escarmentés definitivament els "separatistes". És sorprenent, també, observar com s'ho fa un nouvingut per tal d'arrencar a l'Estat un notable grau d'autogovern després dels intents fracassats —durant dues dècades— del catalanisme conservador. També costa de copsar com un polític perifèric socialment i geogràficament —a desgrat del seu origen vilanoví, la fonètica ponentina i el seu parentiu amb una família lleidatana el delataven—, sedueix la Catalunya urbana, sotmesa a un procés de modernització vertiginós. Resulta igualment enigmàtic entendre com un home que inicialment havia intimat amb els postulats tradicionalistes, evoluciona ràpidament cap a un republicanisme abrandat. No és fàcil de comprendre, tampoc, per què una persona totalment aliena a la lluita de classes, quan ja madur es capbussa en la política aviat connecta amb la qüestió social, incorporant-la al seu ideari. En aquest sentit, és paradoxal que tot i haver estat militar i ser el consort d'una terratinent, dos dels grups potser més blasmats per les masses obreres, Macià fos dels pocs polítics que aconseguí, encara que de forma intermitent, mobilitzar electoralment una part del contingent cenetista. Fins i tot va guanyar-se el respecte i la complicitat puntual d'eximis dirigents comunistes i trotskistes, amb els quals difícilment podia compartir model de societat.

Amb aquests interrogants, que mirarem de desvetllat parcialment, ja se'ns va perfilant un polític idealista, singular, aliè a la endogàmia partidista de l'època, que magnetitza i apassiona. Un polític, doncs, que trenca motlles i esquemes potser perquè la Catalunya d'aleshores estava tan trasbalsada i polaritzada que només podia ser dirigida per personalitats d'aquest caire. En aquest sentit, l'ascensió fulgurant de Macià tal vegada correspon a una societat profundament insatisfeta, que cerca horitzons radicalment nous amb els quals els vells partits i els seus mandataris ja no saben com identificar-se.

◁ Els orígens ▷

Va nèixer el dia 21 d'octubre de 1859 a la puixant vila marinera de Vilanova i la Geltrú en una casa, avui desapareguda, de la rambla de Sant Josep, a tocar de l'església que fou dels Carmelites Descalços. L'estatge familiar estava integrat en un barri popular que era conegut com "del Paraguai". Els seus pares, Joan Macià i Artigas i Maria Llussà i Segarra, de les Borges Blanques, s'hi havien afincat per tal de fer prosperar el seu negoci. El seu pare, pagès, era del cal Ganyada, i abans d'instal·lar-se definitivament a Vilanova s'ha via fet un tip de dur-hi oli, sobretot des de l'Albi, una població propera a les Borges. Per aquest tràfec continuat, a Vilanova el coneixien com el Joan de l'Albi. La mare, també de nissaga camperola, era de cal Martino. Ambdós cognoms, Macià i Llussà, encara són vius a les Borges, i relativament abundants.

Com altres pagesos garriguencs, en Joan Macià havia sabut aprofitar la extraordinària empena econòmica de les Borges d'aquells anys, com a centre productor i comercialitzador d'oli, per tal de reconvertir-se professionalment. La necessitat de tragar i vendre les ingents quantitats d'oli que es concentraven a les Borges, oferia noves oportunitats de negoci als caràcters més emprenedors i espavilats. Sens dubte, el pare de Macià n'era un, i sabé aprofitar les circumstàncies del moment. Vilanova constituïa una excel·lent plataforma per distribuir el preuat i excel·lent oli garriguenc a les comarques barcelonines i més enllà, aprofitant el port de la vila. A més de la compravenda d'oli, els Macià també es dedicaren al negoci del vi, car el comerç d'ambdós productes presentava més d'una semblança. Arran de la seva florent activitat comercial, els Macià pogueren pagar una bona formació als seus sis fills. En Francesc fou el segon i estudià les primeres lletres al col·legi local del mestre Pau Mimó i Raventós. El batxillerat el cursà a l'Institut Lliure de Segon Ensenyament, a la mateixa vila, com a pas previ al seu ingrés a l'Acadèmia Militar de Guadalajara, a on es traslladà amb quinze anys per cursar-hi l'especialitat d'Enginyeria Militar. Si bé la seva infància i adolescència transcorregueren majoritàriament a Vilanova, com és lògic, als estius sojornava sovint a les Borges, d'on era oriünda la família i on encara hi residien els avis i una abundosa parentela. Sembla que fins i tot de nadó hi romangué una temporada llarga, en què fou alletat per una dida de la població.

El germà gran, Joan Macià i Llussà, aviat s'arreglerà amb els federalistes locals. Juntament amb el dirigent federalista vilanoví Miquel Guansé i Puig, va impulsar una cooperativa de consum, anomenada La Villanovesa. Joan formà part del consistori vilanoví en múltiples ocasions representant el Partit Federal, fou primer tinent d'alcalde i accidentalment arribà, fins i tot, a ocupar l'alcaldia.

Joan Macià i Artigas, el pare, morí i fou enterrat a Vilanova i la Geltrú el 22 de febrer de 1882. La vídua, acompanyada del seu fill Josep, va seguir residint a la vila, al carrer de Sant Pau núm. 27, fins als seus traspàs, esdevingut l'any 1910.

◁ El compromís polític ▷

Sembla que havia participat en algun aplec carlí de les terres ponentines en la seva primera joventut —al cap i a la fi, a la darreries del segle XIX a les Garrigues encara persistien vestigis d'aquest moviment legitimista—, però tots els documents i testimonis disponibles ens descriuen un Macià sense cap compromís polític remarcable. Tot i les idees federalistes del seu germà gran, la seva família no sembla tampoc que excel·lís en l'àmbit polític, i no se'ls identifica ideològicament amb cap formació. Més aviat fa l'efecte, però, que eren gent de tarannà moderat i en qualsevol cas poc procliu a les propostes independentistes i revolucionàries que encapçalarà Macià anys a venir. D'altra banda, l'exèrcit tampoc no devia ser el lloc més apropiat per formar-se una consciència política frontalment oposada a la institució, si tenim en compte que en aquell període molts militars pretenien rescabalar-se a l'Àfrica de la desfeta recent a les colònies d'ultramar a mans de la nova potència emergent, els EUA. A més, la família Lamarca, amb la qual havia emparentat en Macià en casar-se amb una de les filles, l'Eugènia, no podia procurar-li cap connexió amb els nous moviments polítics que s'estaven gestant al nostre país en contra dels partits de la Restauració i de la Lliga Regionalista, aleshores hegemònica.

El compromís polític de Macià neix, doncs, sense cap precedent que pugui fer preveure'l i sense cap circumstància objectiva que pugui justificar-lo. En un destí tranquil com Lleida, i emparentat amb una bona pubilla, podia haver seguit la seva carrera militar de forma plàcida i arribar a general sense cap entrebanc. Els seus reeixits treballs topogràfics per al ferrocarril de la Noguera Pallaresa, ens perfilen un Macià qualificat tècnicament i sense el component bel·licista d'altres col·legues, que havien ascendit aprofitant l'acció trepidant de les guerres colonials de l'època. De ben segur que si hagués optat per aquesta actitud acomodaticia, hauria tingut una vida regalada i sense ensurts. Potser tant confort l'avorria, o potser hi ha moments en els quals als idealistes se'ls encén algun ressort que els empeny a prendre decisions dràstiques i a donar a la seva vida un tomb espectacular. Allò cert és que amb el fet del Cu-Cut, quan un grup de militars destinats a Barcelona assalten el novembre de 1905 la seu de diferents publicacions ofesos per un acudit gràfic sobre l'exèrcit, Macià pren posició. La seva actitud davant d'aquesta acció dels seus companys d'armes en contra de la premsa catalanista, és de rebuig ferm i absolut. No hi està d'acord i s'hi oposa malgrat que entre els seus col·legues abunden els qui creuen que la institució armada és intocable i els homes "d'honor" que la integren no han de tolerar segons quins escarnis. De fet, la reacció davant de l'acudit només és una preteix per tal d'intimidat la societat civil catalanista, perquè valorant-ne el contingut qualsevol observador conclouria que no n'hi havia per tant. Amb posterioritat, l'any següent, s'aprova la controvertida Llei de jurisdiccions, que permet processar civils per actes que afectin la institució militar. La societat catalana ho interpreta com a una amenaça a les seves llibertats, i la controvèrsia política que origina tot plegat caldeja tant l'ambient

que es constitueix la Solidaritat Catalana. Hi conflueixen polítics de tots els estaments, i acaba aglutinant pràcticament tot el ventall ideològic, exceptuant els líders obreristes i alguns republicans. En un marc d'excepcionalitat com aquest, la figura d'un militar ja consagrat —era coronel d'enginyers—, que opta per la defensa de la pàtria catalana, i que en un gest de dignitat congria les pitjors ires del seu gremi, que acaben per titllar-lo de traïdor, presentava tots els atributs per tal d'encapçalar alguna de les candidatures. Macià, tot i les pressions que rebé per part de la jerarquia militar i els sovintejats menyspreus que li manifestaren una bona colla d'oficials, no cedí ni un moment en les seves conviccions. Abandonà l'exèrcit amb el cap ben alt i sense retractar-se de res, ans el contrari.

Amb 48 anys, l'abril de 1907 obté l'acta de diputat pel districte de les Borges Blanques. Ha despertat de forma tardana a la política, però ho fa amb l'entusiasme propi d'un jovencell. S'ha presentat per aquest districte perquè n'és descendent i hi és conegut i popular, i la seva silueta esvelta i elegant embolcalla un caràcter afable i un esguard net i bonhomíós, que inspiren autèntica devoció. En les convocatòries electorals dels anys 1910, 1914, 1916, 1918, 1919, 1920 i 1923, els electors li mostraran una fidelitat incondicional i ininterrompuda, que li permet guanyar l'escó pràcticament sense oposició.

El seu districte electoral havia estat dominat, anteriorment, per diputats dels partits dinàstics, que seguint el corrupte sistema de torns, unes eleccions per als liberals i unes altres per als conservadors, se l'havien anat repartint sense contendents capaços de fer-los ombra. El 1896 hi obtingué l'acta de diputat en Ramon de Dalmau i d'Olivart, el marquès d'Olivart, del Partit Conservador, adscrit al corrent polaviejista, amb el 99% dels vots emesos. Tot un exemple, doncs, de farsa democràtica, encara que en descàrrec d'aquest marquès cal reconèixer que, si més no, residia al seu feu electoral i va treballar de valent per millorar-ne les condicions aconseguint, entre altres beneficis, la concessió d'un partit judicial propi. Per cert, el seu marquesat era per designació pontifícia, ja que la ciutat de les Borges Blanques sempre havia estat vinculada a la corona, primer com a carrer de Lleida, deslliurant-se així de les enutjoses servituds feudals.

El 1898 va ser l'advocat cordovès Cipriano Garijo, afiliat al Partit Liberal, qui va imposar-se, de ben segur sense ni saber on queia aquella "remota i feréstega comarca" que havia de representar. El 1899 torna a tocar l'escó als conservadors i el marquès d'Olivart s'imposa de nou, però aquesta vegada amb només el 42% dels vots. En aquestes eleccions el republicanisme, la força emergent que presenta un programa rupturista i catalanista, ja treu el cap i aconsegueix el 26% dels vots estalonant els liberals, que obtenen el 32%. El 1901 repeteix, alternant-se, el liberal Cipriano Garijo. Les eleccions del 1903 són guanyades pel conservador Manuel Vivanco, un altre paracaigudista sense cap vinculació amb la terra. Finalment, el 1905 qui es fa amb l'escó és el liberal Luís de Armiñán, tot i que el candidat republicà, en Manuel Soldevila, s'enfila fins al 44% dels vots, presagiant una nova hegemonia.

Des d'un punt de vista social i econòmic, el districte electoral borgenc comprenia uns 30.000 habitants, que vivien fonamentalment dels conreus de secà, sobretot oliveres, i aprofitant l'auge comercial i econòmic al voltant de l'oli gaudien d'una certa prosperitat. Aquesta relativa bonança econòmica afavoria

l'expansió demogràfica i amortia els efectes de la lluita de classes, sempre latent. A les Borges, des de finals de la tardor i fins als inicis de la primavera, més de vuitanta molins xafaven olives, generant una intensa activitat productiva i comercial que ajudava que les fillades nombroses dels petits propietaris, sense prou terra per viure, completessin els seus ingressos. Malgrat la manca d'industrialització de la comarca, que com la resta de la plana de Lleida no havia participat plenament de la revolució industrial, la indústria de l'oli ajudava a fixar població i permetia modestes acumulacions de capital.

Políticament i a desgrat del caciquisme electoral dels partits de la Restauració, sense cap arrelament popular, les forces emergents eren el republicanisme i el catalanisme, sobretot en el seu vessant més combatiu i radical, com ho demostra que entre el nucli d'implicats en el famós complot de Garraf hi figuressin garriguencs com en Miquel Badia, de Torregrossa, i Deugràcies Civit, de l'Espluga Calva. A molts municipis hi havia actius centres republicans en les instal·lacions dels quals, bastides a jova, s'hi realitzava tota mena d'activitats festives, lúdiques i culturals que sovint servien de pretext per aglutinar políticament els seus habitants. El Centre Demòcrata i Republicà de les Borges Blanques era un dels més actius, i comptava amb nombrosos adherits. Tot i l'empenta del republicanisme, el carlisme encara hi conservava una presència notable —hi fundaren l'any 1912 el Sindicat Agrícola de Sant Jaume, la Caixa Rural i la Germandat de Socors Mutus— i, paradoxalment, compartia amb els republicans, encara que per motius ben oposats, el sentiment antiborbó que ja havia calat fonament en els sectors populars. Com a exemple de la implantació que hi mantenien els carlins, el maig de 1912 la ciutat de les Borges acollí uns Jocs Florals Jaumistes que hi congregaren prop de quatre mil persones, arribades d'arreu del Principat. No cal dir que l'esdeveniment jocflorallesc va encobrir un autèntic acte d'agitació política legitimista, i la presència de sotanes tradicionalistes i de requetès fou abundosa. Entre les obres premiades excel·liren algunes amb títols tan significatius com " Nunca un verdadero carlista fue cobarde ni traïdor", "Gloria al campeón del catolicismo" o "La realeza en las ideas". Per cert, el mateix duc de Solferino i els seus fills sojornaren a la ciutat per tal de poder presidir el multitudinari aplec tradicionalista dels jaumistes.

◁ Del triomf esclatant a la decepció més profunda ▷

La victòria rutilant de Macià, escombrant definitivament els darrers residus polítics dels partits dinàstics, suposa l'inici d'un seguit de triomfs rotunds de la candidatura republicana, que comprenia des d'un programa regeneracionista antimonàrquic, passant per un seguit de reformes socials encara poc concretes, fins a propostes que apuntaven cap un nacionalisme catalanista cada cop més conseqüent.

Francesc Macià, però, no estava afiliat a cap partit i no posseïa una ideologia ben definida, car era per formació i trajectòria personal més un home d'acció que no pas un polític convencional. La política de passadissos de Madrid, feta per a diputats que no pretenien grans canvis i que abusaven de la retòrica i de l'eloqüència parlamentària, que ell no compartia, de seguida va avorrir-lo i va decebre'l profundament. La mateixa Solidaritat Catalana va acabar-se esvaint

enmig de les conegudes intrigues partidistes i de maniobres de curta volada. Uns, sobretot els de la Lliga Regionalista, dedicaven moltes energies a negociar avantatges proteccionistes, i d'altres gesticulaven contra un règim i unes institucions caducs i ineficaços, però no oferien alternatives serioses per tal de transformar-los. En boca d'un dels biògrafs de Macià, en Manuel Cruells, la seva actuació parlamentària no encaixava en els cànons establerts: "Enmig de tots plegats hi feia el paper de la trista figura, el paper de l'home solitari que no sap ben bé el que vol i per què hi és. El paper de l'home ideològicament indefinit i d'home políticament poc preparat". Aquesta imatge distorsionada que alguns volien donar d'ell, però, amagava en realitat un caràcter resolutiu i ferm, que no estava disposat a entretenir-se amb les inacabables disputes partidistes d'una cambra allunyada dels problemes que neguitejaven la ciutadania, i que no podia compartir el parlamentarisme buit i retòric que hi dominava.

No és aventurat creure, si provem d'impregnar-nos de la psicologia del personatge, que Macià arribà a la capital del regne amb el propòsit de defensar Catalunya, la pàtria que havia abraçat els darrers anys decebut pel capteniment dels qui n'invocaven una altra, a la qual ell havia prestat abans jurament com a oficial del seu exèrcit. Defensar Catalunya, és clar!, quin dels diputats catalans no ho volia això? Però per a una persona aliena a la dinàmica partidista i a les intrigues de la cambra, era molt més fàcil dir-ho que fer-ho. Em sembla que aviat degué adonar-se que de Catalunya n'hi havia moltes i diverses. La Catalunya dels fabricants que volien modernitzar l'aparell estatal alhora que salvaguardaven els seus interessos de classe dominant, no era ben bé la seva. La dels regionalistes que en tenien prou amb alguna competència més per a la Mancomunitat, tampoc no podia satisfer-lo. La dels republicans que volien un trasbals institucional que capgirés les estructures de poder sense definir el procediment, potser tampoc l'acabava de convèncer. Tampoc no podia indentificar-se amb les maniobres dels lerrouxistes, d'un populisme demagog i hipòcrita. I sobretot, allò que menys l'interessava eren les visions fragmentades, fraccionàries, partidàries i en definitiva sectàries. Ell ambicionava representar Catalunya en el seu conjunt, fent gala d'un patriotisme generós, obert, ampli. Aviat va adonar-se, però, de la seva ingenuïtat i de la inutilitat de la seva tasca, perquè cadascú anava a la seva i les millors propostes es perdien en el laberint del poder instituit, que molts dels col·legues parlamentaris en realitat celebraven perquè era una garantia d'estabilitat en l'ordre polític i econòmic que convenia als seus interessos.

El nostre Macià, doncs, tot i ser un home ja dret i fet, s'afarta d'aquell parlamentarisme que ell considera estèril, buit i enrevessat, i acaba autoexcloent-se'n, tot i que ben segur més d'un ja l'en havia exclòs perquè el devien considerar un diputat inconformista i gens acomodaticí.

En les següents eleccions, les de 1910, Francesc Macià, profundament decebut, anuncia que tot i haver estat elegit gairebé per aclamació pels seus fidels conciutadans del districte electoral de les Borges Blanques, pensa renunciar a l'acta de diputat. Amb aquest gest d'honestedat i d'altruisme, la seva llegenda comença a prendre cos. Demuestra que no s'aferra al poder per servir-se'n, i trenca amb la imatge del polític professional que no té altre objectiu que perpetuar-se en el càrrec com sigui. Declara que no vol perdre el temps en una cambra allunyada dels problemes de la gent i insensible a les seves demandes.

Els seus electors, però, no pensen permetre-ho, i decidits com estan a evitar la deserció parlamentària del seu ídol, nolleguen un comboi ferroviari que trasllada més de vuit-cents republicans i catalanistes, la majoria d'ells garriguencs, fins a Madrid. Un cop a la capital lliuren en qualitat de delegats l'acta de diputat de Macià a les Corts, per tal que pugui prendre possessió de l'escó. D'aquest viatge encara en perdura un record ben viu, i molt fills i néts dels qui hi participaren són capaços de transmetre la profunda petjada emocional que deixà ens els seus avantpassats, que ho visqueren com una vicissitud realment extraordinària.

Després d'aquesta expedició ciutadana, que obtingué un gran ressò, la seva figura política adquireix una popularitat desbordada i el seu lideratge comença a assolir una projecció insòlita. Ja no és un diputat i un polític més, i el seu perfil traspua la lluminositat electritzant que acabarà per robar el cor a tants catalans, que sospiren per algú que trenqui amb tant tacticisme contemporitzador de resultats incerts.

Mentrestant, les sovintejades visites al seu districte electoral esdevenen veritables festes multitudinàries d'un poble delerós de canvis i transformacions. La gentada guarneix els balcons i els carrers, hi penja domassos i senyeres i col·loca als portals autèntiques enramades d'olivera en forma d'arc, per tal de donar-li la benvinguda. Cada visita és una explosió d'eufòria col·lectiva, d'abrandat patriotisme catalanista, de republicanisme esperançat o de fervent desig de canvi social. Uns volen una pàtria independent, altres l'accés a la propietat dels arrendataris i dels mitgers, d'altres una república moderna i laica, i una bona colla volen tot això alhora i potser molt més. La gernació el saluda, el reverencia i l'aclama, i algunes dones, mentre els cau alguna que altra llàgrima escadussera, s'hi atansen amb els fills menuts perquè els besí. El fervor popular que desperta és de tal magnitud que un dels seus oponents electorals, un diputat de dreta anomenat Cirici Ventalló, recrimina al seu partit que l'obliguin a enfrontar-se a un rival que desperta aquesta mena d'emocions en la ciutadania. "Com voleu que derroti un home que només de veure'l moltes dones ja s'emocionen!", es lamenta el diputat conservador, sense que ningú se'n compadeixi.

No sempre, però, les seves visites tenen un caràcter festiu, perquè el 1909 ha d'intervenir per evitar un bany de sang. La Catalunya convulsa i plena de conflictes socials també esquitxa zones com les Garrigues, i la Setmana Tràgica hi té el seu equivalent. Un tren que vol endur-se els nois cap a l'escorxador del Rif, on els cabilencs estomaquen de debò una tropa espanyola mal comandada i desmoralitzada, és assaltat el 28 de juliol prop de l'estació de les Borges. Advertit el maquinista pels guardaagulles de les intencions de l'escamot, integrat per més de dos centenars d'arbequins ardits i d'uns quants grapats de borgencs enfurismats, recula cap a la Floresta, el poble veí. La màquina de vapor, però, no és a temps d'agafar la velocitat suficient per deslliurar-se dels perseguidors, i la gernació excitada s'hi abraona i crema el tren. No permetran que s'enduguin a morir tants de nois en una guerra imperialista que quatre plutòcrates i la cúpula militar mantenen per interessos inconfessables. "Que hi vagin els fills dels rics!" —els quals, per cert, podien eximir-se'n pagant els pares—, criden els arbequins esvalotats i els borgencs enardits. "Que hi vagi el Borbó i els seus plançons!", brama la multitud convençuda que ningú pot

obligar-los a acceptar aquell reclutament infame. Un cop consumat el fet, una companyia de la Guàrdia Civil restableix l'ordre i procedeix a detenir els presumptes autors, inductors i capitostos. La detenció massiva adquireix un caire indiscriminat que exalta encara més els ànims i generalitza la indignació. Són dotzenes els reclosos en una fàbrica d'oli de pinyola propera a l'estació, que durant un parell de dies improvisen com a presó. El diputat Macià, però, amb la seva mediació davant el governador civil n'aconsegueix l'alliberament. La seva intervenció ha estat providencial, i alhora que s'oferia a pacificar l'ambient tumultuós, aprofitava per recordar al governador que si optava per dures mesures repressives ell mateix encapçalaria la revolta. Un altre cop la seva figura emergeix amb força i va impregnant-se de l'aurèola que ja no el deixarà mai.

Tot i que procura tant com pot pels interessos del seu districte electoral, realitzant intervencions decidides en favor d'unes bones carreteres per la comarca i de mesures proteccionistes per al seu oli, és evident que la seva etapa parlamentària dels anys deu correspon a la d'un diputat allunyat de la retòrica eixorca que predominava en la política madrilenya, que ell contempla més com un espectador perplex que no pas com un actor decisiu. Fa tot l'efecte que bona part d'allò que es coïa a les corts espanyoles no l'interessava gens ni mica, perquè hi veia una pèrdua de temps o ho considerava pur mercantilisme polític al servei, sobretot, d'una burgesia catalana culta, emprenedora i viatjada però incapaç de quadrar-se davant un Estat que no volia resoldre cap dels greus problemes que angunieaven la societat catalana. En aquest període, Macià va prenent consciència que tot i la concessió el 1913 de la Mancomunitat, que va constituir-se el 1914, la classe dirigent catalana electoralment hegemònica, articulada al voltant de la Lliga Regionalista, ni vol ni pot desafiar el poder estatal per tal d'obtenir les llibertats nacionals i socials que la Catalunya menestral i treballadora reclama ja a crits. Estan massa lligats pels seus interessos econòmics, derivats de la necessitat de garantir-se un mercat estable i protegit per als seus productes fabrils, i massa obsessionats amb l'amenaça que representen el puixant anarcosindicalisme i les reivindicacions rabassaires per als seus privilegis socials. Malgrat que com a classe dirigent poden acreditar una formació envejable, una empenta sense parió i un cosmopolitisme homologable, estan instal·lats, encara, en una concepció estamental de la societat, que Eugeni d'Ors sap reflectir força bé en els seus assaigs. No s'adonen que viuen damunt d'un polvorí social que pot esclatar en qualsevol moment i endur-s'ho tot pel davant. No entenen que en un país on l'analfabetisme és majoritari entre el proletariat, la col·lecció Bernat Metge, d'una gran valor intel·lectual, esdevé gairebé una excentricitat cultural. Ignoren que el luxe que exhibeixen molts dels assidus al Liceu, el gran aparador social de la Catalunya puixant del moment, és incompatible amb les penúries dels treballadors que no disposen de cap protecció davant la malaltia o l'accidentalitat laboral. No comprenen, tampoc, que les masses obreres ja han pres consciència del seu paper de subjecte històric i reclamen el protagonisme que els correspon. D'altra banda, les noves generacions de joves pertanyents a les classes mitjanes, els treballadors autònoms i la petita pagesia, ja no en tenen prou amb el catalanisme cultural i folklòric imperant fins aleshores. Una Catalunya radicalitzada nacionalment i socialment comença a imposar-se.

Davant d'aquests nous grups socials emergents, la gran burgesia només respon amb l'acció de la Mancomunitat, que no deixava de ser la unió administrativa de les quatre diputacions, i per això Macià es mostra escèptic respecte al seu limitat poder, o amb una projecte d'Estatut Autònom que, tal com també va augurar Macià, no va prosperar, i en el cas d'haver-ho fet els seus fruits haurien estat minsos. El catalanisme dominant, doncs, únicament pot oferir els pressupostos de les diputacions mancomunades, migrats si tenim en compte les necessitats existents, que consagren un modest autogovern de caire més administratiu que polític. Ho complementa, certament, amb una tasca de mecenatge que afavoreix el sorgiment d'un seguit d'iniciatives artístiques i culturals, algunes d'alt nivell, però que són generalment per a consum de grups massa reduïts i sovint exclusivament benestants. L'ideal noucentista que tan bé connecta amb aquesta Catalunya burgesa que, a cavall de la seva empenta industrial, ha construït un imaginari homologable al d'altres societats europees cultes, modernes i avançades, necessita, però, unes determinades condicions objectives llavors inexistentes. I molts del qui propugnen aquest model de país, sens dubte ideal, ignoren o, el que és pitjor, volen ignorar les deplorables condicions de vida del proletariat urbà i rural i la insostenible ineficiència i corrupció del règim imperant.

El seu estat d'ànim i la profunda insatisfacció que traspua, queden molt ben reflectits en un discurs parlamentari colpidor de l'any 1915, en el qual s'expressa literalment en aquests termes: "Jo estic en esperit amb els meus volguts amics de la dreta i amb els meus volguts amics de l'esquerra catalana; sempre he estat amb ells; i també he estat amb altres elements de Catalunya que aquí no tenen representació. En l'únic que m'he mantingut apartat d'ells ha estat en entendre que les reivindicacions de Catalunya, no poden tenir efecte més que amb la unió de tots; ells han cregut convenient separar-se; jo m'he mantingut en el meu lloc; mai una paraula meva ha anat en contra d'allò que han dit els meus volguts amics de la dreta i els meus volguts amics de l'esquerra; he estat sempre amb ells, ajudant-los en tot el possible i sobretot, senyors, me'n vaig satisfet perquè, a pesar de la duresa dels meus atacs als homes polítics no he tingut, en cap moment ni una paraula que pogués ofendre el cavaller, el diputat al qual em dirigia. Me'n vaig, doncs, a casa meva amb la consciència tranquil·la. Quan prec una resolució no hi ha res al món que em faci recular. Me'n vaig! Jo desitjo que Déu il·lumini el Parlament, que Déu ajudi a la pobra Espanya! Me'n vaig convençut, després de molts casos que he vist, que solament Déu pot remeiar-ho: que no hi ha cap força humana que pugui salvar Espanya."

Amb aquestes paraules conclouia la singladura parlamentària de Francesc Macià i es convertia en un diputat dimissionari. Però de manera semblant a l'any 1910, els seus fidelíssims electors de les Borges Blanques tornen a escollir-lo diputat l'abril de 1916, i encara que ell inicialment no s'acosta al parlament madrileny, tard o d'hora l'excepcionalitat dels esdeveniments polítics que es produiran l'obligaran a presentar-s'hi. Ho farà, però, ja plenament convençut que no pot esperar-ne cap solució per al plet social i nacional que les classes populars i mitjanes reclamen amb urgència. Ho farà, també, desprenent-se ja del to conciliador anterior i recriminant frontalment a la dreta catalanista el seu col·laboracionisme amb el règim dinàstic.

Després de seguir de prop el conflicte bèl·lic europeu, la Gran Guerra, com a corresponsal, Macià torna a Catalunya. L'any 1917 intervé activament en la clandestina Assemblea de Parlamentaris, reunida a Barcelona amb l'objectiu de reformar a fons la Constitució espanyola. Hi participaren força diputats catalans, però també un nucli considerable de diputats espanyols d'orientació avançada i liberal, preocupats per l'evident i progressiva descomposició social i política del règim. Com que una vaga general de seguiment multitudinari va acompanyar aquesta assemblea, Macià ho aprofità per proposar la constitució d'una autèntica convenció que mitjançant un procés revolucionari gestés i parís un nou règim polític. Lògicament, molt pocs el secundaren, perquè bona part dels diputats, de signe conservador, només pretenien pressionar la monarquia per tal d'obtenir unes reformes controlades, i els feia por qualsevol mesura que suposés un trencament de l'ordre establert.

En resum, una dècada de parlamentarisme sense cap resultat remarcable ha convençut Macià d'un seguit de qüestions fonamentals que marcaran fonament la seva darrera etapa. Ara ja no és un polític excèntric que només representa un districte electoral perifèric i allunyat dels grans centres de poder barcelonins. Ha esdevingut, ja, un polític amb una projecció nacional, i els seus homòlegs comencen a prendre-se'l seriosament. Ha desembarcat a la política del Cap i Casal amb la força pròpia i el desacomplexament de qui no hi està lligat per vincles de parentiu, ni per interessos financers o econòmics o per les servituds característiques dels endogàmics cercles de poder. Ve de comarques, com tants altres dirigents polítics i sindicals dels anys vint i trenta, que trasbalsaran Barcelona i per extensió Catalunya amb les seves propostes agosarades i en molts sentits revolucionàries. Forma part del nombrós contingent d'immigrants interiors —tot i que ha nascut a Vilanova i la Geltrú, políticament s'ha format al rerepaís— que com Salvador Seguí, Andreu Nin, Marcel·lí Domingo, Joan Comorera, Rovira i Virgili, Joan Cornudella o Lluís Companys, dirigiran els principals partits i sindicats revolucionaris, en els quals, en diferent mesura, confluiran plantejaments nacionals molt avançats i propostes socials força agosarades. Ben bé pot dir-se que tant el nacionalisme més explícit, que incorpora plantejaments socials avançats, com el socialisme i el republicanisme més nítids, que abracen el dret de Catalunya a tenir poders d'Estat, són en mans majoritàriament de catalans provinents de comarques.

Macià, un cop esgotada la segona dècada del segle, ja s'ha adonat que la gran burgesia és incapaç de transformar res i de dur Catalunya cap a la seva plenitud nacional. Són còmplices, si més no per omissió, del règim dinàstic, malgrat la ineficiència i endarreriment que li imputen, perquè sospiten que en un nou règim polític poden perdre tots els seus privilegis socials i econòmics. Per tant, Macià ja sap que no hi pot comptar, i que en tot cas hauran de ser la petita burgesia, els treballadors qualificats o autònoms i els pagesos humils els qui liderin els canvis i les transformacions. Macià, doncs, és conscient de la necessitat d'una nova hegemonia social i d'un canvi de paradigma. També comprova que només si es produeix una aliança entre la Catalunya obrera i la menestral podrà constituir-se una massa crítica suficient per a generar canvis de debò. Això implica incorporar els programes socials a les propostes sobiranistes i atansar el nacionalisme als plantejaments esquerrans. Només

d'aquesta confluència en pot sorgir un moviment prou potent per esquerdar les velles i caduques estructures.

Macià ha evolucionat també nacionalment, i malgrat que voreja la seixantena ha assumit que les propostes regionalistes no condueixen enlloc. Cal dotar Catalunya d'un estat, i si bé no descarta del tot la possibilitat d'emmarcar-lo en una federació ibèrica, ja afirma sense embuts el dret a tenir-ne un d'absolutament independent. El Macià catalanista, en un sentit molt profund, això sí, ha desembocat en un Macià independentista disposat a desafiar frontalment la monarquia espanyola.

Per últim, la principal transformació de Macià correspon a la d'un dirigent que constata amb desesperació el "quietisme" que impera a la política catalana, on només la CNT gosa enfrontar-se amb les forces reactives del règim, que estan disposades a reprimir cruentament qualsevol manifestació revolucionària de signe obrer o catalanista, sense oferir tampoc alternatives reformistes que apaivaguin els conflictes. El règim ha optat, clarament, per la repressió i la mà dura, i qui gosi desafiar-lo s'arrisca a perdre-hi molt. Per tant, la disjuntiva és clara: o contemporitzar-hi o enfrontar-s'hi, i ell ja ha decidit jugar-s'ho tot i plantar cara, malgrat el fatalisme instal·lat en tants i tants compatriotes. Fatalisme, per cert, que no els priva de reconèixer la necessitat de fer-hi quelcom. "Però què?", exclamen bastants com si la resignació, que tan detesta Macià, fos l'única solució plausible.

◁ La progressiva descomposició del règim ▷

Les vicissituds polítiques i socials dels anys 1917, 1918 i 1919 són cabdals per a la trajectòria política de Francesc Macià i per a la seva evolució ideològica.

El primer dels esdeveniments que causa una profunda commoció política és la constitució, a les darreries del 1916, de les polèmiques Junes de Defensa. Agrupen, sobretot, un nombre important d'oficials de graduació baixa i mitjana de la guarnició destinada a Barcelona. El seu programa conté elements clarament corporativistes, que pretenen garantir millores salarials i laborals, acompanyats de propostes regeneracionistes que aspiren a acabar amb l'arbitrarietat i els favoritismes. No cal dir que aquestes juntes potencialment podien resultar molt desestabilitzadores, perquè comprometien el suport a la institució monàrquica d'un dels sectors en principi més afins. Tot i que Macià i altres polítics republicans intentaren contactes amb la intenció de bastir un moviment conjunt que provoqués un canvi de règim, les converses no prosperaren i els militars aconseguiren que el poder civil es doblegués a les seves reivindicacions sense qüestionar el pilars del règim. Un cop més, doncs, l'estament militar havia imposat les seves exigències al poder polític alhora que seguí apuntalant el règim malgrat els evidents signes de descomposició que l'assetjaven.

Paral·lelament, els obrers, sobretot els articulats entorn de la UGT, preparaven una vaga general que pretenia respondre a la pèrdua de poder adquisitiu salarial derivat de la desbocada inflació del moment. Mentre molts industrials acumulaven considerables fortunes a cavall de les vendes als països involucrats en la Primera Guerra Mundial, els treballadors rebien l'impacte brutal de l'increment de preus generat pel mateix conflicte bèl·lic.

Coneixedor de la greu i precària situació de la classe treballadora catalana, i amb l'aquiescència d'altres diputats preocupats per aquesta qüestió, com Marcel·lí Domingo, Macià busca una confluència entre l'Assemblea de Parlamentaris i els sindicalistes per tal d'endegar un moviment conjunt que arrossegui la resta de la societat i propiciï un veritable canvi de règim en clau republicana, social i federal. Bona parts dels diputats, però, no tenen cap interès en aquella confluència, perquè hi veuen un perill per a l'ordre establert. Al cap i a la fi, els diputats i senadors conservadors volen una reforma del règim, és cert, però temen els moviments de masses que podrien amenaçar la seva privilegiada posició social i econòmica.

El 19 de juliol de 1917 l'Assemblea de Parlamentaris, tot i els entrebancs de la policia dirigida pel nefast Bravo Portillo, aconsegueix reunir-se al parc de la Ciutadella. Eduardo Dato, aleshores president del govern, els havia advertit que podien incórrer en un delicte de sedició. Tot i així la gravetat de la situació, amb un govern que havia claudicat un cop més davant els militars i havia suspès les garanties constitucionals, forçava als qui no podien tolerar-ho a celebrar l'assemblea. Es tractava de reunir els representants de tots els partits que per motius diversos s'oposaven al règim monàrquic. Per tant, van ser convocats regionalistes, radicals, liberals, republicans i socialistes. Amb una majoria de catalans, però sense que hi manquessin diputats espanyols tan significats com Azzati o el mateix Pablo Iglesias. Si bé podien acreditar una gran representativitat —el ventall ideològic present era amplíssim—, el problema és que mantenien plantejaments molt heterogenis, i mentre uns propugnaven un clar rupturisme, altres en tenien prou amb simples i graduals reformes.

Tot i les reticències dels diputats regionalistes i dels radicals seguidors de Lerroux, Macià celebra el 10 d'agost una reunió a Vilanova i la Geltrú amb diversos elements àcrates i sindicalistes que li proposen liderar un moviment vaguístic amb la intenció d'encetar un procés revolucionari que enderroqui el règim. Macià els adverteix que la majoria de diputats, sobretot la dreta regionalista i els radicals, no hi donaran suport i que per tant cal comptar amb més suports abans d'embranchar-s'hi.

Mentre Macià intentava infructuosament d'encarrilar la probable vaga per tal de donar-li un contingut polític i evitar els excessos que, segons ell mateix reconeixia, acostumen a produir-se en aquests casos, l'aturada esclatà a Barcelona i a Sabadell el 13 d'agost i es perllongà fins al dia 19.

El govern hi va respondre declarant l'estat de guerra, les tropes ocuparen els carrers i les topades entre vaguistes i militars ocasionaren vora de 30 morts i gairebé 80 ferits a Barcelona, i uns 10 morts i prop de 40 ferits més a Sabadell. A Madrid i a Bilbao, els incidents foren també d'una gran violència. Largo Caballero i Daniel Anguiano, en representació de la UGT, i Julián Besteiro i Andrés Saborit, que representaven el PSOE, tots ells membres del comitè de vaga, foren empresonats i condemnats en un consell de guerra a reclusió perpètua. Quant a Macià, fugí cap a la Catalunya Nord després que Marcel·lí Domingo i altres fossin detinguts, tot i la teòrica immunitat parlamentària que els emparava. Hi romangué, però, escassos dies, i tornà a Catalunya on fou exculpat dels càrrecs que pesaven sobre ell per haver incitat, suposadament, a la subversió.

El novembre del mateix any, el 1917, el monarca impulsa un nou govern presidit per Garcia Prieto que pretenia ser de concentració nacional. Hi figuren com a ministres dos catalans, Ventosa i Calvell en representació dels regionalistes i Felip Rodés, també proper a la Lliga encara que provinent del nacionalisme republicà. El nomenament d'aquests dos diputats com a ministres fou interpretat per Macià i molts d'altres com el fracàs de l'Assemblea de Parlamentaris. Entengueren que enlloc de pugnar per un canvi substancial de règim i preparar l'adveniment d'una república, la dreta catalana havia optat, un cop més, per estintolar la monarquia.

L'any 1918 presenta una gran conflictivitat social i Barcelona i els seus contorns, com correspon a una zona fortament industrialitzada, constitueixen uns dels focus d'agitació principals. El fracàs de la vaga de l'any anterior, d'inspiració bàsicament socialista, la consegüent repressió governamental i altres elements conjunturals, reforcen el pes de l'anarcosindicalisme. El congrés de Sants marca una nova etapa en la qual la CNT no solament imposarà la seva hegemonia sindical a Catalunya, sinó que radicalitzarà les demandes i els mètodes. L'adopció de l'apoliticisme, el sindicalisme únic i l'acció directa, com a principis rectors de la seva estratègia operativa, menen la CNT vers posicions gairebé condemnades a l'enfrontament i a les topades violentes, que retallen molt els marges de negociació i de pacte. Tot plegat conflueix en un increment de les accions violentes, incloent-hi assassinats, que encara que sigui per omissió compten amb el vist-i-plau, si més no, dels corrents faista que va guanyant pes dins de l'anarcosindicalisme.

El març del 1918 es constitueix un nou govern presidit pel conservador Antoni Maura, en el qual Francesc Cambó ocupa la cartera de Foment.

El 20 d'abril Francesc Macià pronuncia en seu parlamentària un extens i sentit discurs denunciant les precàries condicions en què malviuen les famílies treballadores, alhora que critica l'actuació de la policia arran del conflicte promogut per l'associació de contramestres tèxtils. Aquesta agrupació d'operaris qualificats havia censurat severament les condicions laborals que oferien les grans fàbriques tèxtils catalanes, com les enquadrades en empreses tan rellevants com la Espanya Industrial o Batlló.

Un Macià incisiu i decidit clama contra els preus dels lloguers, que han experimentat increments del 50% en només 3 anys, tot i que corresponen a habitatges antics ubicats en carrers estrets, humits, sense sol i que sovint són compartits per dues o tres famílies alhora. Macià insisteix a reclamar la designació d'un jutge especial que investigui i sancioni, si cal, els fets delictius relacionats amb la vaga de contramestres i sol·licita, rotund, la immediata destitució de l'inspector en cap Bravo Portillo i una delegació a Barcelona del Instituto de Reformas Sociales per tal que redacti un informe sobre la situació dels obrers a Barcelona.

El 5 de novembre Macià torna a incidir en les seves preocupacions socials i llança el següent missatge: "Nosaltres volem que el tècnic intel·ligent, que és l'ànima dels negocis, i l'obrer, que és el seu nervi, tinguin participació, juntament amb el capital, en els beneficis. Nosaltres volem que les lleis afavoreixin la classe mitjana, la petita burgesia i que aqueixes no trobin obstacles per al desenvolupament de les seves iniciatives en lleis inspirades per

les grans empreses industrials i comercials, pels grans bancs, per les grans companyies de transport.”

A Francesc Cambó, aleshores ministre, li adreça una contundent andanada dialèctica, fent-lo còmplice del desgavell polític del moment: “Per això sa senyoria, amb la seva presència en aqueix banc del govern demostra la tebior dels seus sentiments nacionalistes i es confessa imperialista i reaccionari, perquè un estat compost, com Espanya, de diverses nacionalitats a les quals oprimeix, és forçosament imperialista per tal de satisfer els interessos de la mateixa plutocràcia de la qual és presoner. Sa senyoria, en aprofitar tots els avantatges que poden obtenir del govern centralista per a satisfer els interessos que representa, sacrifica la reivindicació de les llibertats catalanes. Nosaltres no volem una lluita de classes que ens deshonraria i precisament per això lluitem contra els qui la fomenten.”

Paral·lelament als crispats debats entorn de la qüestió social i la indefectible lluita de classes que se'n derivava, la Mancomunitat pugnava per tal d'aconseguir un estatut d'autonomia. Amb aquesta iniciativa la Lliga pretenia donar resposta a una demanda social molt àmplia i mantenir, alhora, l'hegemonia ideològica i política entre les capes mitjanes i populars catalanistes, que configuraven un espai social encara majoritari.

Prèviament, els ajuntaments catalans, amb motiu d'una consulta sobre la conveniència d'una autonomia per al Principat, s'hi havien pronunciat aclaparadorament a favor. El mateix novembre del 1918 la Lliga Regionalista organitzà un seguit d'actes de masses i de campanyes mediàtiques per tal d'impulsar la seva proposta i capitalitzar-la políticament. Eren molt destres en aquests menesters i sabien usar els abundosos recursos financers de què disposaven per tal de practicar tècniques de màrqueting polític innovadores.

L'eufòria de la gent de la Lliga, però, no fou compartida per Macià. Aquest manifestà sense embuts el seu desacord amb el projecte d'Estatut d'Autonomia, i des del mateix balcó del Palau de la Generalitat s'adreçà a la gernació congregada davant per tal de denunciar-ne les limitacions i reclamar la plena sobirania política, aprofitant els reajustaments territorials a escala europea que la fi de la gran guerra, ocorreguda per aquelles dates, feia presagiar.

El 17 de novembre pronuncia una conferència al CADCI en la qual refusa l'autonomia que impulsava la Lliga Regionalista i advoca per la independència. La seva al·locució és rebuda amb aplaudiments i visques xardorosos i algunes estelades voleien, potser per primer cop en públic, celebrant la fermesa de la seves conviccions. El gener de l'any següent, el 1919, Macià constitueix la Federació Democràtica Nacionalista, que agrupa el puixant nacionalisme d'esquerra i es nodreix, en bona part, de la branca esquerrana de l'antiga Unió Catalanista, la qual d'ençà del traspàs d'en Martí i Julià havia restat sense un lideratge clar.

Mentrestant, el projecte d'Estatut seguia una complicada i polèmica tramitació i es formaren dues comissions, una a Madrid i l'altra a Barcelona, per tal d'avançar en la seva redacció definitiva. Els diputats catalans, decebut per les reticències inicials del govern, es retiraren de la comissió madrilenya i acceptaren centrar-se en els treballs de l'emparada per la Mancomunitat, amb la pretensió que esdevingués constituent.

El dia 25 de gener, al Palau de la Música Catalana, els representants de tots els partits que havien intervingut en la ponència estatutària catalana exposen les seves conclusions. Hi són presents republicans, conservadors, jaumistes, socialistes, radicals, liberals, regionalistes i també Francesc Macià. Aquest, tot i les discrepàncies substancials que ja ha manifestat respecte al text, no vol excloure's d'un acte on hi participen dirigents com Humbert Torres, Largo Caballero, Alejandro Lerroux o Francesc Cambó.

Un cop el text unitari que han enviat els diputats catalans i que ha estat aprovat per la Mancomunitat arriba a les Corts, se succeeixen intensos i apassionats debats que fan pujar força la temperatura política. Macià, com és lògic, també hi intervé i pronuncia un discurs de gran contingut i densitat ideològica. En els moments culminants del mateix, Macià pronuncia frases com aquestes: "Vosaltres tracteu les nacionalitats espanyoles com un país conquerit; vosaltres heu obligat les diverses nacionalitats que es regeixin per les vostres lleis, pels vostre usos i pels vostres costums. N'hi ha prou de recordar allò que deia el comte-duc d'Olivares per fer-se'n càrrec. I no només heu imposat les lleis de Castella, sinó que els heu imposat la vostra llengua. Nosaltres hem estat un poble lliure, gran i poderós i tenim una història gloriosa. Nosaltres volem tornar a ser sobirans. La nostra causa és de sobirania i no d'administració; la nostra causa no és solament de dret, sinó sentimental. Volem la sobirania plena amb l'objectiu de federar-nos, després, amb tot allò viu de l'Estat espanyol, que són les diverses nacionalitats que l'integren."

No cal dir que aquestes paraules foren rebudes no solament amb comentaris de desaprovació sinó amb veritables blasfèmies, que el president de la cambra tot just si pogué contenir. Malgrat l'ambient hostil, Macià prosseguí i hi afegí altres afirmacions força agosarades: "Nosaltres tenim la voluntat d'obtenir la nostra llibertat i la nostra sobirania i vosaltres dieu que ens la negueu, que no voleu concedir-nos-la; que vosaltres també teniu la vostra i que no voleu renunciar ni a un xic d'aquesta. Són dos voluntats les que xoquen, qui vencerà? En aquesta lluita, senyors diputats, pot resultar, i seria una covardia no dir-ho, que algun dia es vagi a la violència."

A més, Macià, per tal d'acabar de fixar clarament el seu pensament, encara hi introduí aquesta lacerant postilla: "Heu perdut els territoris que integren disset nacions d'Amèrica, totes les possessions d'Oceania, algunes de les que tenia Castella i moltes de les que aportà Catalunya. El fracàs és immens i quan nosaltres venim aquí per a canviar l'Estat que n'és responsable i convertir-lo en una gran federació, què és el que ho impedeix? Indubtablement el que més ho impedeix és el règim que avui se sosté."

Després d'aquests mots que plantejaven cruament la voluntat de Catalunya d'obtenir la sobirania política, Macià s'endinsà en la qüestió social, tant o més angoixant: "He dit abans que a Espanya hi ha plantejat un altre problema summament greu: el problema obrer que és també un problema de llibertat; els obrers desitgen major llibertat, desitgen obtenir els seus avantatges i les seves reivindicacions i vosaltres, en lloc d'ajudar-los, els perseguiu sistemàticament, tracteu de destruir les associacions i els sindicats que ells formen, que és l'única força que tenen per a lluitar contra l'egoisme del capital i l'arbitrarietat que contínuament els vexa. Els obrers de Barcelona es van convencent que no hi ha possibilitat de llibertat individual sense aconseguir la llibertat col·lectiva, quan

n'estiguin ben convençuts lluitarem units per aconseguir l'una i l'altra a Catalunya. Vosaltres amb el vostre capteniment empenyeu els obrers a la lluita revolucionària, nosaltres tractem d'impedir-ho, no sé si ho aconseguirem. Us ben asseguro que posarem tot el nostre entusiasme per evitar una revolució que s'apropa i que, si tot seguim així, acabarà esclatant, a pesar dels desigs dels capitostos que no esclati. Per tot això a Catalunya el problema social i el nacionalista estan units i per això, també, no es pot resoldre l'un sense resoldre l'altre."

Certament, amb aquests plantejaments i aquest to desafiant, Macià se situava en una posició d'una gran radicalitat i d'una intransigència que difícilment podien ser compartida per la majoria de diputats catalans. És més, segur que a bona part d'ells, sobretot als monàrquics i als regionalistes, degué provocar-los una barreja d'animadversió política i de menyspreu personal. Ara bé, els fets que van anant-se descabdellant durant tot el 1919 i els anys successius, el 1920 i 1921, justificaren el tremend diagnòstic i el dramatisme de l'anàlisi que havia efectuat Macià, i evidenciaren que ambdós no eren pas gratuïts i estaven ben fonamentats.

A l'abril del 1919 el govern torna a suspendre les garanties constitucionals i decreta l'estat d'excepció. L'any 1920 la patronal, emparant-se en l'actitud repressiva del capità general Milans del Bosch, decreta un cessament de l'activitat fabril i tanca les empreses. Pretenen doblegar els sindicats escampant la gana. Més tard, el govern dissol la CNT i empresona diversos dirigents sindicalistes i advocats seus, com Salvador Seguí, Martí Barrera o Lluís Companys. Amb aquesta decisió s'abocà la principal organització obrera i centenars de milers de sindicalistes a la clandestinitat. És a dir, en lloc de dialogar amb els elements més raonables, el govern els empresona, elimina interlocutors i afavoreix que els partidaris de l'acció violenta i la confrontació sistemàtica, vagin carregant-se de raons. Francesc Layret, advocat laboralista i aleshores diputat, cau assassinat i l'opinió pública acusa Martínez Anido, un militar en funcions de governador, de ser-ne l'inductor.

El mateix any 1920 el general José Fernández Silvestre comanda la tropa que patí a Annual una de les pitjors desfetes, que a ell li costà la vida, posant en evidència la incompetència d'un règim i d'un exèrcit que tot i que s'entestaven a renovar velles glòries imperials, no eren ni tan sols capaços d'enfrontar-se a les cabiles berbers, deficientment armades i sense el pertrets adients per fer front a una força europea. Poc abans, Eduardo Dato, president del govern, havia estat assassinat a trets per tres àcrates catalans.

Els dies 4, 5 i 6 de juny del 1922, a la seu de l'Orfeó Gracienc, se celebrà una Conferència Nacional Catalana. Hi tingueren un protagonisme destacat Bofill i Mates, Ramon d'Abadal, Rovira i Virgili, Coll i Rodés, Ventura i Gassol, Martí Esteve, Vidal de Llobatera, Lluís Nicolau d'Olwer i Josep M. Pi i Sunyer, entre d'altres. En fou el principal resultat la fundació d'Acció Catalana. Representaven el sector més fermament nacionalista de la Lliga Regionalista i alhora encarnaven la intel·lectualitat catalanista més conspícua. Reclamaven una regeneració en els rengles catalanistes, decebuts pel fracàs de l'Estatut d'Autonomia impulsat per la Mancomunitat i per la política col·laboracionista de la Lliga, que si bé havia afavorit els interessos de la gran burgesia industrial, els havia fet còmplices dels despropòsits i la nefasta deriva del règim monàrquic.

Era la primera esquerra important, doncs, en el bloc regionalista, electoralment ja minvant però encara majoritari. Molts d'aquests joves intel·lectuals, de gran vàlua, inicialment toparan amb els plantejament macianistes, però acabaran confluint-hi i alguns d'ells aviat s'hi adheriran, mostrant-li a la fi una profunda fidelitat.

Les greus vicissituds polítiques d'aquests anys han obligat Francesc Macià a perfilar el seu ideari polític i a definir unes quantes estratègies bàsiques, damunt de les quals fonamentarà tota la seva acció política futura. Sens dubte, ha madurat en tots els ordres i ja ha superat el desconcert i la perplexitat que inicialment li causava l'enrevessat parlamentarisme madrileny i el complex i creuat joc d'interessos en què se sustentava.

Macià parteix, definitivament, d'unes quantes conviccions capitals. La primera és que la monarquia ha de ser substituïda per una república. Els mals que pateix el règim són de tal calat i l'han corcat tan profundament, que ja no té remei possible. La segona, és que si Catalunya no compta amb un robust autogovern i prou sobirania política, no podrà resoldre els greus problemes que la neguitegen. No pot conformar-se, doncs, amb una simple autonomia, i cal que assoleixi estructures d'estat. La tercera, fa referència a la necessitat d'assumir les reivindicacions obreres i emmarcar-les en una proposta política, si hom no vol assistir a una agudització de la lluita de classes que dugui a una autèntica revolució. La quarta, es basa en el fet que només les classes populars i mitjanes estan disposades a plantar cara per tal d'emancipar-se nacionalment. Amb la gran i mitjana burgesia no s'hi pot comptar, perquè el seu catalanisme sempre s'acaba supeditant als interessos de classe. I la cinquena és que cal preveure un escenari de possible i cruenta confrontació, perquè les forces reaccionàries, també dins de Catalunya, són nombroses i fortament bel·ligerants. Resumint, només un programa republicà, sobiranista i socialitzant pot mobilitzar una majoria àmplia disposada a assolir un nou règim on Catalunya vegi satisfets els seus profunds anhels democràtics, nacionals i socials.

◁ La rauxa independentista ▷

L'any 1922 Francesc Macià té 63 anys, per tant ja no és cap jovencell inconscient ni cap somiatruites inexpert que acaba d'aterrar a la política. El seu posat és el d'un patrici venerable que amb la seva silueta prima i esvelta i els seus vestits d'una elegància britànica, sembla destinat a dirigir una força conservadora i moderada. Si més no, ningú no el faria el cabdill d'un grapat de joves idealistes que volen deslliurar-se del jou espanyol, arriscant tant com calgui. La realitat, però, es que aquest mateix any funda Estat Català. Funda aquest moviment, que vol anar més enllà de la política partidista, amb una clara voluntat independentista i per tant revolucionària. Segurament, la lluita d'alliberament nacional duta exitosament pels irlandesos, els quals l'any anterior, l'any 1921, acabaven d'abatre l'ignominiós i secular jou anglès, ha influït poderosament en ell i en molts joves catalans, que advoquen per un estat propi sense subterfugis. Per constituir el nou moviment recorre Catalunya captant el jovent més inquiet i conscienciat nacionalment. Mostra la determinació pròpia dels qui creuen que tot és possible, i per això ha decidit

prescindir dels partits polítics convencionals, sobretot del catalanisme de la Lliga Regionalista i dels seus satèl·lits, i també dels mètodes polítics acostumats, que havien causat una profunda decepció entre els rengles nacionalistes. Com els del Sinn Fein irlandès, que havien desafiat obertament la corona anglesa fins i tot amb una insurrecció armada, Macià està disposat a tot i cerca patriotes que vulguin seguir-lo sense caure en el pactisme del catalanisme imperant fins aleshores, que no havia donat cap fruit. Evidentment, només troba el suport d'uns quants centenars de joves, tots ells pertanyents a les capes populars i mitjanes, que creuen de debò en una Catalunya sobirana i que estan convençuts que d'Espanya no poden esperar-ne cap concessió, ans al contrari. Dins del moviment hi conviuen des dels qui no dubtaran a practicar l'acció directa, com els de Bandera Negra, fins als qui volen crear una força independentista i socialista, com els que acabaran escindint-se i creant el Partit Català Proletari, amb la intenció d'unir en una mateixa organització de masses la lluita d'alliberament nacional i la d'emancipació social. Els intel·lectuals nacionalistes d'aleshores més compromesos no combreguen amb el nou moviment ni amb Macià, al qual consideren un il·luminat sense cap programa ideològic concret. De fet, Rovira i Virgili, D'Olivero o Domingo inicialment no accepten col·laborar amb ell i refusen barrejar la seva Acció Catalana amb els nuclis independentistes d'Estat Català, d'un gran activisme i capacitat d'agitació política tot i el seu nombre encara reduït.

La proclamació de la dictadura de Primo de Rivera l'any següent, el 1923, dona la raó a Macià, en el sentit que amb aquell règim difícilment podia pactar-s'hi cap avenç, car davant de les reivindicacions socials i nacionals de la societat catalana només estava disposat a oferir autoritarisme i una retallada brutal de les llibertats. La lectura que en fa Macià, de tot plegat, és que si el règim estava disposat a reprimir amb absoluta intransigència i duresa qualsevol manifestació política nacionalista o social, llavors estava plenament justificat gairebé qualsevol mitjà per tal de combatre'l, incloent-hi una insurrecció armada. Amb el complot de Garraf, una temptativa d'atemptat fracassada que pretenia matar el rei, uns quants membres d'Estat Català actuen pel seu compte i finalment s'escindiran perquè Macià no comparteix tots els seus mètodes. Altres, com en Jaume Compte i en Ramon Fabregat, un borgenc que participà en el fet de Prat de Motlló, tindran un paper destacat anys més tard en la jornada del Sis d'Octubre de 1934 i perdran la vida lluitant al local del CADCI, com el primer d'ells, l'edifici on per cert s'havia fundat Estat Català. Són, doncs, la majoria d'ells gent decidida i llesta per tal de respondre, si cal, amb les armes a la mà a una dictadura i a un règim que havien optat per reaccionar, des d'una òptica democràtica, de forma totalment il·legítima.

Enfilant ja la senectut, Macià, envoltat d'un grapat de joves delerosos de precipitar els esdeveniments i disposats a tot, pren una singladura sorprenent i arriscada i palesa una energia impròpia d'una persona de la seva edat. Un cop exiliat, per evident incompatibilitat amb la dictadura primoriverista, inicia un periple internacional que, amb un objectiu clarament conspiratiu, pretén obtenir suports per a la causa catalana. Actua com si tingués tot el país darrere, malgrat que continuen sent només un sarpat els qui el segueixen. Es capté, però, amb el convenciment que en el fons de l'ànima popular catalana existeix un desig de llibertat que tard o d'hora acabarà emergint. Tot i que no pot

acreditar suports multitudinaris ni exhibir la gran representativitat d'altres líders polítics, no perd la fe patriòtica ni defalleix un sol instant. Aquest anhel que el nodreix espiritualment i que l'empeny amb una força inusitada constitueix, però, el seu millor actiu i li confereix una projecció fenomenal alhora que li permet guanyar noves voluntats.

En la seva darrera al·locució parlamentària a les Corts espanyoles, el 22 de juny de 1923, poc abans que s'implanti la dictadura i s'aboleixin les institucions democràtiques, Macià ja perfila nítidament el seu sobiranisme amb mots com els següents, adreçats a l'esquerra catalana: "Y como vosotros o alguno de vosotros, representantes de la idea federal, podéis preguntarnos si nosotros aceptaríamos un Federación con las demás nacionalidades españolas, yo empiezo por plantear una cuestión previa. Para federarse, para llegar a una patria federal, es preciso tener una personalidad. Yo pregunto a la izquierda catalana: ¿como puede tener personalidad una nacionalidad? No puede tenerla más que por su soberanía. Nosotros aceptaríamos una federación sobre la base de que la soberanía residiese en los Estados-naciones, que la que tuviese el Estado federal no fuese más que una delegación. Nosotros no aceptaríamos el pacto para siempre; nosotros aceptaríamos el pacto limitado porque no tenemos derecho a hipotecar el porvenir de las demás generaciones. Si bajo esos aspectos vosotros aceptais, bajo esos aspectos nosotros podríamos ir juntos para llegar a la formación del gobierno de Catalunya por libérrima voluntad suya."

Macià, doncs, referma la seva voluntat sobiranista, però deixa la porta oberta a articular un estat federal on la sobirania radiqui en els diferents estats federats que vulguin integrar-lo. Amb aquesta exposició de valuos contingut ideològic, Macià evidencia conceptualment les diferents classes de federalisme possibles i alhora aposta per l'únic que pot garantir a Catalunya autogovern ple. L'immediat adveniment de la dictadura de Primo de Rivera l'obliga, com a tants altres, a exiliar-se a París i acaba de convèncer-lo que amb discursos parlamentaris no n'hi haurà prou per enderrocar un règim cada cop més nefast.

◁ El periple internacional ▷

Macià no es resigna a conspirar des de l'exili parisenc fent costat a les lamentacions dels qui gasten totes les energies en valorar la situació i en fer propostes, però que són incapços de moure un dit per provocar un cop d'efecte que pugui amenaçar l'estabilitat del nou i ben assentat règim dictatorial. És cert que s'hi ha constituït un comitè revolucionari de composició força heterogènia, del qual participen socialistes, republicans, cenetistes, militars exiliats, catalanistes o independentistes, i que Macià es relaciona amb tots ells. Però com que no és home partidari de consumir-se en eternes i ,ell creu, estèrils converses polítiques amb la resta de forces opositores, decideix internacionalitzar la causa catalana i comença el seu periple per diversos països. La determinació que el guia l'expressa perfectament aquest paràgraf extret d'una carta enviada als independentistes catalans d'Amèrica: "Estem disposats a seguir endavant, car així ens ho exigeix aquesta Catalunya no composta de polítics ni de fabricants ni de béns materials que temen perdre, sinó aquesta

Catalunya de l'esperit que sentim com ens empeny i a crits ens demana que la dignifiquem, com n'hem donat paraula..."

La primera aliança internacional que intenta establir és amb el país dels antics tsars, des de fa poc anys governat pels qui professen la nova i emergent ideologia, el comunisme, que està guanyant adeptes a marxades forçades.

El viatge a la URSS, a la recerca de suport, devia gestar-se com una alternativa un xic desesperada i alhora ingènua. De fet, la mateixa revolució soviètica per aquells anys encara estava embolcallada per un seguit de mites, que la convertien en un referent no només per als qui somiaven una societat sense classes, sinó per als qui volien un món sense nacions oprimides. Com que l'estalinisme encara no havia ensenyat el seu veritable i abominable rostre, de fet no havia tingut temps, molts revolucionaris de bona fe seguien encaterinats amb el "paradís soviètic", i aquest sentiment ampli també contagià, poc o molt, els cercles macianistes. El cert és que Macià, acompanyat per Carner-Ribalta, entre d'altres, s'hi presentà i comptà amb la mediació d'Andreu Nin, el qual en aquell moment no podia pas sospitar que els seus correligionaris comunistes serien els que ordenarien anys a venir la seva execució.

Macià s'entrevista amb Zinoviev, el mateix cap de govern de la URSS, i durant un mes se succeeixen els contactes amb els alts mandataris soviètics, els quals acorden posposar la decisió final fins que Trotski retorni de Leningrad. Macià, però, aviat s'adona que els membres del Komintern, l'alt directori, no tenen cap intenció de finançar un aixecament armat que ells atribueixen més a una explosió heroica i sentimental que no pas a un moviment de masses organitzat. De fet, els soviètics no estaven disposats a atorgar cap ajut si no contribuïa, objectivament, a l'expansió del comunisme i si no podien controlar directament l'aplicació d'aquest fons. Malgrat les promeses de Bukharin, el secretari de la Internacional Comunista, en el sentit que aquesta organització volia sostenir tots els plets nacionals, Macià percep clarament que només volen instrumentalitzar-lo políticament i aprofitar-se'n. Decebut i cansat d'esperar decisions que es retarden excessivament, a parer seu, abandona la URSS. Immediatament ha de desmentir que s'hagi adherit als principis comunistes, com alguns escampen interessadament per tal de desacreditar-lo, i als catalans d'Amèrica, els seus principals valedors econòmics, els comunica textualment "que les darreres aliances amb sindicalistes, comunistes i fins i tot amb militars han estat ocasionals".

◁ El complot de Prats de Molló ▷

Segurament, des d'una visió historiogràficament ortodoxa, l'episodi de Prats de Molló podria ser considerat més aviat un anacronisme. En una època en la qual a Europa ja s'estaven covant els nous totalitarismes, que arrossegaran el continent vers quotes de destrucció i d'horror mai conegudes ni, sortosament, repetides, el complot en qüestió devia semblar d'una ingenuïtat corprenedora. Efectivament, en una Europa sotmesa a les tensions socials i polítiques que forniran de suports massius els nous i cruels totalitarismes, la figura del cabdill de cabells blancs de posat aristocratitzant i que, no obstant això, mostra un tarannà bonhomiós i farcit d'anhels irreprotxables, forçosament havia de seduir. ¿Com podien els parisencs, i l'opinió pública europea en general, condemnar

aquell vigorós ancià idealista que reclamava per al seu poble les llibertats nacionals i els drets socials més pregons ? ¿Com podien retraure-li res si la seva causa és immaculada, té com a secretari un poeta i està envoltat per unes quantes dotzenes de joves patriotes bona part dels quals són més destres amb la ploma que amb el fusell, tot i pretendre una insurrecció armada? En una societat, doncs, sacsejada ja pels nous moviments de masses, el marxisme i el feixisme, Macià, l'adalid de les llibertats catalanes, esdevé el darrer heroi romàntic. Esdevé, també, el prototipus de cabdill que desperta la nostàlgia d'una època que potser no va existir mai, més enllà de certa literatura, però que molts enyoren tal vegada perquè ja intueixen i temen la bogeria col·lectiva que acabarà devastant-ho tot.

És ben clar que la preparació militar que li conferia haver estat oficial de l'exèrcit espanyol, devia ser decisiva per tal que Macià pogués preveure que, des d'un vessant estrictament militar, l'acció armada prevista no tenia cap possibilitat de reeixir. Si ens refiem de les confiscacions d'armes dutes a cap per la policia francesa després de desbaratar el complot, podem concloure que els conjurats tot just si disposaven d'un parell de centenars de fusells, d'una dotzena de metralladores, alguna arma curta, mig miler de bombes de mà i uns quants milers de cartutxos. Un arsenal reduït i finançat en gran part pels actius i compromesos casals nacionalistes d'Amèrica, encapçalats pels radicats a Cuba, que hi aporten ells sols gairebé la meitat. D'altra banda, els escamots que havien d'usar-los, en la seva majoria estaven formats per joves amb un perfil més proper al d'agitadors politicoculturals o al de minyons de muntanya que al de guerrillers experts i bregats. I sense menysprear el patriotisme i l'esperit temerari que nodria aquells grapat d'independentistes, qualsevol analista podria concloure que la unitat pitjor preparada de l'exèrcit espanyol els hauria esclafat sense remissió. Com que Macià tampoc no devia ignorar aquesta circumstància, cal pensar que la seva intenció fos o bé induir una revolta popular i multitudinària a l'interior del Principat, o bé mobilitzar l'opinió pública europea en contra de la dictadura primoriverista i a favor de la causa catalana —o ambdues coses a l'hora. Costa de creure que allò que buscava Macià fos simplement crear unes quantes dotzenes de màrtirs a costa de conduir els seus fidels seguidors a l'escorxadors sense cap opció de sobreviure a la insurrecció.

En qualsevol cas, de l'anàlisi del complot se'n poden extraure dos fets indubtables. El primer és que, a diferència de les actituds de tants altres partits i polítics que, tot i oposar-se al cop dictatorial no anaven més enllà de condemnar-lo amb paraules, Macià esta disposat a passar a l'acció i a arriscar. No vol conformar-se, doncs, amb conxorxes de passadís ni amb una mera propaganda clandestina. Per tant, prepara un veritable sollevament que evidenciï l'existència d'una Catalunya rebel que amb un gest de dignitat patriòtica s'enfronta amb l'Estat, arriscant-hi molt. El segon fet és que sense causar cap mort ni cap dany destacable aconsegueix que, arran del judici que li obren les autoritats franceses, la causa catalana adquireixi una dimensió pública europea i moltes simpaties.

Si ens remetem als resultats, doncs, Macià i els seus obtenen, sense provocar cap daltabaix, uns rèdits polítics i propagandístics immensos. Tot plegat, ¿fou l'obra casual d'un conjunt de circumstàncies favorables o bé, de fet, no podia acabar d'altra manera? Jo m'inclinaria per la segona hipòtesi, perquè la

probabilitat d'una revolta massiva era, al meu entendre, minsa. Macià sabia que a l'interior no comptava amb una xarxa organitzada i potent disposada a articular aquesta revolta. La mateixa indiferència que havia despertat l'emprèstit Pau Claris l'any abans, que pretenia recaptar 8.750.000 de pessetes, ho confirmava. A més, amb les altres forces no podia comptar-hi, i si bé la CNT podia haver secundat la insurrecció amb una vaga general, és dubtós que Macià, malgrat les simpaties que podia tenir entre els sectors més moderats, pogués compartir els mètodes i els objectius del sector faista o dels qui volien anorrear-ho tot violentament.

Un cop denunciats o traïts —existeixen versions diferents—, els conjurats són detinguts per la policia francesa a la mateixa Catalunya Nord, ja a les envistes de la frontera espanyola.

Entre les diferents declaracions de principis que efectua Macià en el decurs del judici, emprant un to solemne que emocionà gairebé tots els presents, val la pena esmentar alguns paràgrafs molt notables de la corresponent al segon interrogatori, que constitueix un document de gran significació ideològica. Macià, sense circumloquis ni subterfugis de cap mena, pronuncia, entre d'altres, les següents frases: "Els conjurats catalans, com vosaltres els anomeneu, representen la persistència de l'esperit rebel de la Catalunya oprimida. D'ençà de la instauració a Catalunya de la primera dinastia espanyola i fins a l'adveniment de la dictadura militar de Primo de Rivera, passant per l'odiós regnat de Felip V, botxí de les darreres llibertats catalanes, hom no troba més que pàgines de revolta, de violència i de sang en la nostra història amb Espanya. Mai l'esperit liberal no podrà fraternitzar amb el despotisme, ni l'esperit democràtic amb la reacció inquisitorial. Per tant, havíem de creuar la frontera i penetrar a Catalunya per a provocar un nou alçament inspirat en el mateix esperit històric i enfortit encara amb la nostra voluntat incoercible. Nosaltres, els separatistes catalans, tenim plena consciència de la nostra personalitat i de la nostra raça."

Déu n'hi do!, però per si encara no s'havia expressat amb prou claredat i contundència, i sense amagar-se de res ni pretendre ocultar l'abast de la seva acció, Macià no té inconvenient a afegir-hi frases del següent abast: "Les repressions que sempre han assolat Catalunya són el millor estimulador per al nostre amor a la llibertat i han demostrat que tot intent de concòrdia és per demés. Tots els esforços dels tímids regionalistes, encapçalats per Francesc Cambó, concorren fatalment a confirmar-ho. És per això que jo m'he llançat a organitzar un moviment revolucionari que havia de deslliurar Catalunya del jou espanyol. Volem una Catalunya independent dintre el concert dels pobles lliures; un estat democràtic, pacífic i republicà al costat d'aquesta França que estimem i per la qual dotze mil catalans moriren a Verdun. Volem abatre la monarquia espanyola, sempre enemiga de França, tal com ha demostrat una vegada més amb la seva neutralitat hipòcritament hostil durant la Gran Guerra. Aquest esperit separatista català, tanmateix, no és l'esperit d'odi que sempre ens han atribuït els governs espanyols, car vol també la llibertat de tots els pobles de la península. Separada d'Espanya, Catalunya no solament serà feliç en el sentit espiritual, sinó també en el sentit econòmic. Catalunya paga actualment a l'Estat, en impostos indirectes, més de 700 milions de pessetes i

aquell li retorna en serveis i inversions uns 100 milions solament. És a dir que l'Estat espanyol extreu de Catalunya un benefici de 600 milions anuals."

Per cert, les darreres frases evidencien que fins i tot el discurs sobre l'espoli fiscal de Catalunya, d'una actualitat indiscutible, pot emparar-se en l'ideari macianista.

Malgrat el contingut d'aquestes declaracions esmentades, d'un independentisme i un republicanisme abrandats i radicals, allò que sobta més és que alguns polítics espanyols de la categoria intel·lectual i l'autoritat d'Ortega i Gasset, acceptessin testimoniar en favor de Macià, emprant arguments que si els comparem amb intervencions seves posteriors mentre es debatia l'Estatut de Catalunya, no semblen pas pronunciats per la mateixa persona. Segons la transcripció que en fa Carner-Ribalta al seu llibre sobre el fets de Prats de Molló, l'insigne filòsof espanyol opinava així de Macià i del seu complot: "Com molt bé ha dit Henri Torrès –l'advocat francès de Macià–, no participo de les mateixes idees polítiques del senyor Macià. No sóc català, ni tampoc separatista. Però sóc liberal. Dintre una Espanya lliure, volem una Catalunya lliure, una Catalunya que no estigui retinguda per la força a la resta de la Península; volem una Catalunya que pugui regir els propis destins. Mes tard, es podrà parlar, si ella vol, dels llaços federatius que vulgui tenir amb la resta de la Península." En una altra resposta, també, a les preguntes del prestigiós advocat francès de Macià, Ortega encara hi afegia afirmacions més compromeses: "La universitat catalana ha estat suprimida. La cultura catalana és perseguida. La llibertat individual no existeix. Hom és portat a la presó pels motius més fútils. Ni els homes, ni les ciutats, ni les províncies que componen Espanya no tenen dret a oprimir d'una tal manera, i Catalunya té el dret a deslliurar-se'n. La gesta portada a cap pel coronel Macià està, per tant, d'acord amb les meves idees. Jo vaig haver de fugir d'Espanya i comprenc que els catalans també en fugin."

Evidentment, i venint d'un espanyol, aquestes frases són dignes de consideració i ens indiquen quin era l'estat d'opinió dominant en molts cercles, més enllà de les lògiques complicitats que despertava Macià entre els nacionalistes més conseqüents. Tant de bo l'intel·lectual castellà hagués mantingut la seva coherència durant els apassionats debats que va generar l'Estatut l'any 1931, en els quals es va mostrà molt menys respectuós amb la causa catalana i va manifestar-hi més d'una reticència.

En resum, el complot de Prats de Molló deriva en un judici que, al seu torn, esdevé la millor plataforma publicitària per a la causa catalana i alhora entronitza Macià com el gran defensor de les llibertats nacionals i democràtiques. Si bé és condemnat a sis mesos de presó i a pagar cent francs de multa, bàsicament per tinença d'armes i d'explosius diversos, ell i els altres 41 acusats, 8 d'ells italians i la resta joves catalans, abandonen la sala un cop llegida la sentència com a herois. Durant el judici, han gaudit del testimoni favorable de intel·lectuals, polítics, sindicalistes i de dirigents d'entitats com la Lliga dels Drets de l'Home, que a més de justificar-los han aprofitat per blasmar, d'una manera o altra, el règim dictatorial contra el qual s'havien aixecat els conjurats. El tribunal els ha condemnat, certament, però l'opinió pública parisina els ha exculpat plenament. I el judici, de fet, s'ha convertit en un al·legat clamorós en favor dels drets nacionals dels catalans i en una condemna implícita de l'Estat espanyol. Els presumptes "criminals", doncs, han

sabut capgirar la situació i han acabat sortint-ne vencedors. L'idealisme de Macià i els seus conspicus anhels patriòtics han estat els veritables triomfadors.

Alliberat de seguida, ell i els seus principals col·laboradors deixen la presó parisina de la Santé i emprenen rumb cap a la veïna Bèlgica, després d'un intent fallit de voler recalar a Suïssa. En aquest país Macià es refà durant una colla de mesos de les penalitats i les incomoditats de la presó, perquè si bé és cert que no hi ha romàs un període gaire llarg, uns tres mesos, també ho és que ja voreja els setanta anys i, malgrat el seu caràcter enèrgic, la seva salut presenta alguns signes de fragilitat. Aquests mesos de relatiu repòs a Brussel·les, però, no han refredat la seva ànsia patriòtica ni han debilitat les seves conviccions. Tampoc no han pogut apaivagar el seu neguit conspiratiu. Tan aviat com se sent recuperat del tot, inicia el seu periple americà i pren el vaixell cap a l'Uruguai, la seva primera destinació. La rebuda és correcta, però quan intenta traslladar-se a l'Argentina, el govern d'aquest país els denega l'entrada al·legant que el seu passaport d'apàtrides, lliurat pel govern belga, no era admissible. Ell, però, no es resigna, i com tantes altres vegades ha fet, desafía una ordre que considera injusta i hi penetra clandestinament. Detingut pocs dies després, és expulsat cap a l'Uruguai, però bona part de l'opinió pública argentina, assabentada del cas i de les implicacions polítiques que el rodegen, protesta pel que considera un abús de poder governamental. Macià, conscient de la popularitat que acaba d'adquirir amb el seu gest de rebel·lia, torna a entrar-hi clandestinament i, refugiat en el domicili d'uns prestigiosos advocats, interposa un recurs d'*habeas corpus*. Naturalment, el recurs s'ha de dirimir enmig d'un clima altament polititzat, i el tribunal finalment decideix absoldre'l, amb la qual cosa acaba per romandre en aquell país prop de set mesos. Foren set mesos reconfortants, gairebé apoteòsics, en el decurs dels quals el cabdill de la causa catalana, amb el suport dels seus entusiastes seguidors ben acomboiats per la premsa còmplice, ha sabut convertir-la en el paradigma de totes les causes justes del món. Són mesos, doncs, d'agitació, de contactes, de conferències i d'accions encaminades a donar una major projecció internacional al plet català i a guanyar simpaties per a la consecució de la sobirania política.

Després d'una breu estada a Xile, la següent estació és Cuba, on resideix un contingent de catalans nombrós, organitzat i fortament conscienciat de la necessitat d'obtenir per a Catalunya un estat propi. Com que el sojorn a Cuba va adquirir una dimensió política especial i va tenir una transcendència evident per al moviment independentista català, cal que ens hi entremquem una mica més.

◁ La constitució catalana de l'Havana ▷

A l'illa del Carib, Macià no topa amb cap dels inconvenients anteriors i és acollit en un ambient d'efusivitat i d'afecte incondicional reconfortant. Les condicions que hi troba són absolutament favorables a la seva causa, i el nodrit contingent de catalans que l'acomboïen posseeixen una formació ideològica i poden acreditar un grau de compromís polític sense parió. Representen, dins de la diàspora catalana, el nucli més nombrós, més organitzat, més combatiu i més

polititzat. A més, la seva projecció social és molt major que la d'altres col·lectius del continent sud-americà. En aquest clima de complicitat i patriotisme fervorós, Macià i els seus acompanyants gaudeixen d'una estada memorable.

La xarxa d'entitats i associacions catalanes de l'illa amb finalitats mutals, culturals i polítiques, és impressionant i constitueix un conjunt societatari perfectament travat. Entre les societats polítiques cal esmentar, especialment, el totpoderós Centre Català de l'Havana, el Centre Catalanista de Santiago de Cuba, després anomenat Catalunya Grup Nacionalista Radical, el Bloc Nacionalista Catalonia de Guantánamo i la Germanor Catalana, de Camagüey. Compten, totes elles, amb publicacions amb noms tan vibrants com *L'Almogàver*, *Fora Grillons*, *Nosaltres Sols*, *Prou*, *La Nació Catalana* o *La Nova Catalunya*. Entre els seus associats es respira un nacionalisme abrandat, ja obertament i explícitament independentista –separatista el denominen ells– i només usen com a ensenya la bandera estelada, amb clares reminiscències cubanes. Volen que les similituds entre ambdues banderes sigui la premonició de la similitud entre ambdós moviments d'emancipació nacional, car confien que Catalunya també acabarà deslliurant-se del domini espanyol.

Entre la munió d'ardents patriotes que el secunden, cal destacar dues figures cabdals. Una és la de Josep Conangla i Fontanilles, nascut a cal Fuster Coix de Montblanc. L'altra és Claudi Mimó i Caba, nat a Vilanova i la Geltrú l'any 1843 i fill del pedagog Pau Mimó i Raventós, que regentava l'escola d'estudis primaris on Francesc Macià i altres germans seus aprengueren els primers coneixements. Ambdós residien a l'Havana i constituïen el cor i l'ànima d'aquell potent bastió catalanista.

L'ambient festiu que presidia l'estada no va destorbar-los, però, de debatre i aprovar la Constitució Catalana de l'Havana. Aquest text articulat constitueix la culminació doctrinal del nacionalisme macianista i suposa una maduració ideològica paradigmàtica. És un document, a parer meu, amb un contingut molt valuós i fonamental per tal d'entendre l'evolució del catalanisme candorós i asèptic socialment, que havia defensat inicialment Macià, fins a esdevenir un sobiranisme ferm, sense esquerdes i ben assentat en un programa social avançat.

L'Assemblea Constituent del Separatisme Català de l'Havana inicià els seus treballs el 30 de setembre de 1918 i els concloué el dia 2 d'octubre. Els ponents foren Conangla i Fontanilles i Carner-Ribalta, recaient la presidència en el mateix Macià, tot i que la presidència d'honor fou reservada al Dr. Claudi Mimó, greument malalt.

Mentre el balaguerí Carner-Ribalta s'ocupà de proposar la creació del Partit Separatista Revolucionari de Catalunya, destinat a ser l'avantguarda política del procés emancipador, el montblanquí incidí en l'instrument polític, jurídic i ideològic en què havia de basar-se, que no podia ser altre que una autèntica constitució.

En el seu dictamen, llargament meditat i rigorosament elaborat, Josep Conangla dibuixa una República Catalana homologable als règims més avançats democràticament i socialment. Consagra el sufragi universal i directe i una assemblea legislativa unicameral, atès que el senat és considerat una institució al servei dels privilegiats. Aboleix la divisió provincial i propugna les comarques històriques com a fonament organitzatiu. L'Estat Català serà aconfessional i

tolerarà tots els cultes sense identificar-se amb cap. S'estableix un règim contributiu basat en un impost progressiu sobre la riquesa i el patrimoni, es garanteix el control del poble sobre les empreses oficials i privades de serveis públics i la destinació d'un percentatge dels seus beneficis per a una assegurança col·lectiva de vellesa i d'invalidesa. La nacionalitat correspon als qui hi hagin nascut, als descendents de catalans i als qui residint-hi per espai de cinc anys la reclamin i acreditin el domini parlat i escrit del català. Preveu la possibilitat de relacions confederals amb altres repúbliques ibèriques i rebutja el federalisme i l'autonomisme. Es fixa com a obligatori i gratuït a càrrec de l'Estat l'ensenyament primari. I enumera un avançat catàleg de drets socials que, d'acord amb el socialisme humanista, permeti una noble cooperació entre el capital i el treball .

En definitiva, la proposta de Conangla per a Catalunya consisteix a convertir-la en una república sobirana, democràtica, culta, aconfessional, liberal, monolingüe i socialitzant. Un règim, doncs, com el que dissenyaria, en termes actuals, un centre esquerra independentista, radicalment democràtic, liberal en els drets individuals i socialdemòcrata en els socioeconòmics, i profundament identificat amb els corrents progressistes moderns i la tradició il·lustrada i racionalista. Aquells ponents i congressistes, per tant, anhelaven per a Catalunya un règim i unes institucions com les que han triomfat a Europa els darrers 60 anys, dotant-la d'una prosperitat i d'un benestar sense precedents. Ningú no pot negar-los, doncs, que sabien el que volien i on anaven i la modernitat dels seus postulats.

Desmentint rotundament els qui des de sectarismes ideològics esquerrans han intentat desfigurar el perfil polític de l'independentisme, allò incontrovertible és que la Constitució de l'Havana consagrava unes llibertats i uns drets que qualsevol liberal d'esquerra i qualsevol socialista democràtic subscriurien, encara avui, sense cap recança. Llibertats i drets, això sí, menystinguts pels dogmàtics que la devien qualificar de constitució liberalburguesa per oposició a la seva "veritable democràcia popular", tot i que la història ha demostrat que, en realitat, no era ni una cosa ni l'altra, i encobria una gerontocràcia totalitària.

Un cop abandonada Cuba, el períple americà finalitzà a Nova York, des d'on partiren cap a Hamburg, port alemany al qual arribaren l'octubre del 1928. Lluny ja de l'Havana, i sense la presència de molts dels principals impulsors, el projecte de Partit Separatista Revolucionari s'esvaï d'immediat i l'Estat Català continuà essent el pal de paller. Quant a la Constitució, només tingué una vigència virtual, en el sentit que durant molts anys fou el compendi dels drets i de les llibertats anhelades. Respecte als catalans de Cuba, cal afegir que seguiren donant un suport entusiasta a Macià, però que quan s'assabentaren de la seva decisió de renunciar a la flamant República Catalana proclamada el 14 d'abril en benefici de la restauració de la Generalitat i d'un estatut d'autonomia, tingueren una gran decepció. De tan dolguts com estaven, alguns fins i tot blasmaron públicament el seu procedir i se n'allunyaren per sempre. Altres, com el mateix Conangla, tot i que no païren mai del tot la claudicació, acabaren comprenent-la.

Després de les recriminacions rebudes, Macià els envià l'any 1931 una sentida i extensa lletra que pel seu contingut resulta molt reveladora sobre els motius que van dur el cabdill independentista, llavors transmutat en home de govern, a

corregir parcialment el rumb. Un dels paràgrafs especialment interessant, conté aquestes afirmacions: " Aquesta victòria electoral de les esquerres és l'arma democràtica que ens posà a les mans els destins de Catalunya. Només així poguérem proclamar la República Catalana com a fruit de l'ideari mantingut sempre per nosaltres. És per tot això que posarem en candidatura homes que, tot i no ser dels nostres, evitaren la formació de candidatures que ens haurien restat força. Malauradament, la República Catalana, per fets que seria llarg de contar, no tenia l'ajut d'organitzacions netament nacionalistes i amb un criteri patriòtic prou definit. He de confessar-vos que els grups que l'haurien mantingut, extremistes de tota mena, haurien parat la mà l'endemà de la revolta al carrer. Hauríem aconseguit una república roja, cosa que repugnava a la immensa majoria de catalans i suposo que també a vosaltres. Estic segur que aquesta república de caràcter social que us hauria estat imposada, sens dubte hauria posat els catalans amb lluita amb nosaltres mateixos fent perillar les nostres llibertats i l'existència de la mateixa República. I encara us diré que, amb l'Estatut a les mans, crearem un poble vibrant que en poques anyades podrà assolir la totalitat de les nostres aspiracions."

◁ L'agonia del sistema dinàstic ▷

L'any 1929 els fets es descabdellen de tal manera que el règim entra en una fase agònica irreversible, que suposa el prolegomen de la seva dissolució. Els intents desesperats d'apedaçar-lo, menats pels monàrquics espanyols i els regionalistes catalans de la Lliga, resulten patètics i inútils. El sistema dinàstic, amb Alfons XXIII al capdavant, està ja sentenciat, i com que les ments més lúcides ja ho han intuït, als opositors tradicionals s'hi afegixen els qui de forma oportunista, quan es giri la truita, hi volen ser comptats.

Conspira pràcticament tothom i alguns actuen i raonen com si ja toqués repartir-se les despulles. Fins i tot el mateix Sánchez Guerra, cap del Partit Conservador espanyol, des de París prova de d'organitzar una vasta operació destinada a tombar l'agònica monarquia, tot i que ningú ben bé no sap amb quines veritables intencions. La conxorxa, un cop més, fracassa per manca d'organització.

En el decurs del 1929 Macià, instal·lat primer a Brussel·les i després a París, no para de conspirar i multiplica els seus contactes amb republicans, socialistes, cenetistes, oficials militars d'alta graduació i un nodrit estol d'independentistes i de nacionalistes catalans radicals.

Pel maig d'aquell any, hom prepara una autèntica revolta popular que tindrà com a detonador una vaga general i anirà acompanyada d'actes de sabotatge. Tot plegat, però, torna a fracassar per la manca d'acord entre els diferents conjurats que, de fet, amaga unes profundes discrepàncies sobre l'abast que ha de tenir i sobre qui ha de dirigir-la i endegar-la. És evident que els republicans espanyols desconfien de les intencions del "separatisme macianista", alhora que els liberals no volen el comunisme llibertari amb què somien molts cenetistes i els militars no acaben de refiar-se de ningú. Macià s'ofereix per liderar el procés, si més no a Catalunya, però si bé tots hi compten decisivament, ningú no vol deixar-ho plenament a les seves mans.

El 29 de gener cau la dictadura de Primo de Rivera, el qual ha perdut el suport de la cúpula militar i del mateix monarca, que ha arribat a sospitar que pretenia fins i tot rellevar-lo a ell. El rei encomana al cap de la seva Casa Militar, el general Dàmaso Berenguer Fusté, que constitueixi un nou govern. Arran d'una certa voluntat conciliadora inicial, aquest govern serà conegut amb el malnom de la "Dictablanda". És cert que emprengué algunes mesures destinades a pacificar el clima social i polític, com fou la decisió d'indultar polítics i sindicalistes destacats, com els imputats en el complot de Garraf, i intentà guanyar-se el respecte d'entitats civils progressistes. Tot plegat, però, no deixà de ser un pedaç més, incapaç de recosir les costures cada cop més grans que s'havien anat obrint. En canvi, per a Macià no hi hagué cap gest conciliador, i seguien pesant sobre ell un seguit de càrrecs. Tot i això, Macià decideix arriscar-se i penetra amb documentació falsa per la Cerdanya presentant-se a Barcelona el 25 de setembre de 1930. El cop d'efecte és sensacional i aixeca una polseguera que obliga el govern a actuar immediatament. És detingut i conduït a la frontera amb França, car malgrat que el reclamaven diversos jutjats, el govern valora que el seu empresonament i el posterior judici generarien una onada de mobilitzacions sense parió que podria fer trontollar el règim.

Poques setmanes abans d'aquest incident, el 17 d'agost, a la seu de la Unió Republicana de Sant Sebastià s'ha celebrat una important reunió. Els bons oficis de Marcel·lí Domingo, sempre amatent a coordinar esforços entre el republicanisme espanyol i el català, han aconseguit que els representants dels principals partits catalans antidinàstics hi siguin presents. La nòmina d'assistents compren el bo i millor del republicanisme i dels partits d'esquerra espanyols, juntament amb destacats intel·lectuals. Hi són presents Alejandro Lerroux, Manuel Azaña, Alcalà Zamora, Indalecio Prieto, Ortega y Gasset, Gregorio Marañón, José Salmerón i altres figures menors. És a dir, no hi manca ningú. Representant Catalunya hi fan cap Carrasco i Formiguera per Acció Catalana, Macià Mallol per Acció Republicana i Jaume Aiguader per Estat Català i com a mandatari, no ho ignora ningú, de Francesc Macià. Les deliberacions prèvies a l'acord no estan exemptes de notables desavinences entre els catalans i la resta. L'exigència dels catalans per tal que es reconegués el fet nacional català com a pas previ a qualsevol acord unitari, despertà entre els representants espanyols queixes i fou qualificada de pertorbadora. Els catalans, però, es mantingueren fermes i aconseguiren que el compromís de col·laborar en la proclamació d'una república fos correspost pel d'aprovar l'Estatut d'Autonomia que el poble català hagués decidit sotmetre a referèndum prèviament. Mentre per als representants catalans, el poble aprovaria un estatut que consagrés jurídicament la personalitat nacional de Catalunya i el seu dret a l'autogovern, i aquest seria ratificat per les Corts, l'altra part interpretà que el compromís només consistia en dur-lo a la cambra i debatre'l, sense obligar-se a acceptar-lo forçosament. A pesar que ni aquest acord ni cap altre no quedaren plasmats en cap document resolutiu, el Pacte de Sant Sebastià ja era un fet i prefigurava una Catalunya autònoma dins d'una Espanya republicana.

Abans del sobtat, encara que no gens imprevisible, adveniment de la República les forces oposades a la monarquia van endegar un darrer intent per

enderrocar-la. Arran de les negociacions mantingudes a Sant Sebastià, els republicans i els socialistes espanyols opten per precipitar els esdeveniments i desafiar el poder establert. Decideixen constituir un comitè revolucionari o govern provisional de la República espanyola, anunciant fins i tot els noms dels titulars de les carteres ministerials. Entre aquests hi figuren dos catalans, Marcel·lí Domingo, al qual han assignat Instrucció Pública, i D'Olwer, que no ha estat fàcil de convèncer i ocupa la "quota catalanista" que ha de dur Economia. Avançant-se a la publicació del manifest i a la revolta general programada per al 15 de desembre, la guarnició de Jaca, amb els oficials Fermín Galán i Ángel García al capdavant, es revoltà el 12. Arran d'aquest fet tot se n'anà en orris, els polítics foren detinguts i empresonats eventualment, però els dos militars ho pagaren amb la vida acusats de sedició.

Curiosament, a Catalunya l'aixecament havia de ser dirigit per Domingo sense que aquest s'hagués posat en contacte ni amb les forces nacionalistes, ni amb Estat Català, ni encara menys amb la CNT. Per tant, tot i suposant la lògica implicació socialista, és ben clar que no comptaven per a res amb les forces políticament i sindicalment majoritàries a Catalunya, i pretenien evitar que la insurrecció programada derivés en una proclamació sobiranista.

La crisi, un cop dimitit el dia 14 de febrer de 1931 el general Berenguer, fou resolta amb la constitució urgent d'un nou govern presidit pel capità general Juan B. Aznar, —que ja aleshores hi descobrí la decisiva participació d'ETA— integrat per representants de les forces monàrquiques i conservadores, sense que hi manqués un membre de la Lliga Regionalista, en aquest cas Joan Ventosa i Calvell, a càrrec de la cartera d'Hisenda.

Després que els conspiradors fossin jutjats i condemnats a penes de sis mesos que comportaven, de fet, l'alliberament immediat amb caràcter de remissió condicional, el govern va convocar eleccions municipals per al 12 d'abril.

Els darrers esdeveniments havien conformat uns blocs electorals enfrontats, i les posicions antagòniques, que després tan nefastos resultats tingueren, estaven nítidament perfilades i els bàndols en disputa que les sostenien ja estaven perfectament arreglats. Amb allò amb què ningú no comptava, però, era amb la irrupció sobtada d'una candidatura que, després d'aixoplugar tots els elements dispersos necessaris per constituir una esquerra nacional catalana, acabaria arrasant. No hi comptaven ni el nacionalisme escindit de la Lliga, ni els republicans espanyols, ni la dreta catalanista. I prova d'això és que bona part d'ells no ho van acabar de pair mai.

◁ El seny de l'estadista ▷

Si durant els anys vint Macià pren partit inequívocament per l'independentisme i es deixar endur per una veritable rauxa patriòtica, que el mena a accions que, per més d'un catalanista moderat van ser qualificades, despectivament, d'aventurerisme desbocat, amb la proclamació de la República Catalana, precedida de l'anunci de creació de l'Estat Català dintre de la Federació Ibèrica, Macià s'erigeix en l'estadista assenyat que condueix a Catalunya cap a les majors cotes de sobirania política dels darrers dos segles. L'impetuós capitost del complot pirinenc esdevé, quan les circumstàncies ho exigeixen, l'home de govern que amb fermesa i ambició sap tensar la corda al màxim sense trencar-

la. Mostra, doncs, l'altra cara i evidència que sap adaptar-se a cada moment històric per tal de traure'n el major profit polític per al seu projecte i sobretot per a Catalunya.

De fet, la proclamació de la República Catalana és, bàsicament, conseqüència de la sobtada fundació i l'espectacular triomf electoral d'ERC. Si tenim en compte que ERC fou fundada el 19 de març del 1931 i que el 12 d'abril del mateix any aquesta formació guanyà, per a molts inopinadament, les eleccions municipals, potser entendrem millor com van descabdellar-se els esdeveniments. D'entrada, que una força novella obtingui una tal victòria només 24 dies després de la seva constitució, ja ens adverteix de l'alta intensitat emocional d'aquells moments i del descrèdit de les formacions tradicionals. Per força, bona part de les classes populars i mitjanes del país, fonamentalment les que se sentien més identificades amb els ideals nacionalistes i esquerrans, havien de sentir-se decebudes dels polítics convencionals i alhora deleroses de canvis en profunditat. I si bé és cert que quan els esdeveniments polítics es precipiten tothom corre el risc de prendre-hi mal, també ho és que en són els principals responsables els qui han deixat podrir la situació i no han ofert a la majoria social propostes plausibles i engrescadores.

En la fundació d'ERC hi concorren els nuclis independentistes d'Estat Català, el Partit Republicà Català, el grup de l'Opinió –amb Lluhí i Vallescà, Casanelles i Tarradelles entre d'altres—, i sense vincular-s'hi orgànicament també la Unió de Rabassaires, a més d'una munió de centres republicans de comarques i de nuclis obreristes propers al sector possibilista de la CNT. Cal esmentar, per exemple, la participació d'entitats tan representatives a escala local i comarcal com Joventut Republicana de Lleida, el Foment Nacionalista Republicà de Reus, el Centre Federal Republicà Socialista de Figueres o el Centre Democràtic Federalista, de Vilanova i la Geltrú. Aquesta munió de centres corresponia a les entitats més populars de les principals ciutats del país, perquè si totes aqueixes poblacions avui dia són força importants, llavors, atesa la diferent distribució territorial dels habitants, encara pesaven més demogràficament.

La nova organització aglutina, doncs, una nodrida representació del nacionalisme compromès i el sobiranisme manifest, dels republicans obreristes, de les esquerres liberals i de la petita pagesia. No cal dir que aquest conglomerat de classes mitjanes profundament catalanistes i republicanes i treballadors autònoms i qualificats, constituïa una majoria social ben àmplia i força representativa del país.

Macià, doncs, catalitza multitud d'anhels que no trobaven una expressió política concreta on arrecerar-se. Els catalitza, a més, sense gaires suports qualificats, perquè bona part de la intel·lectualitat catalanista el menysprea. Tant els òrgans escrits de la Lliga Regionalista, com es podia esperar, com els de Acció Catalana o Acció Republicana, que podien haver-hi confluït, proven de desprestigiar-lo. És cert que Macià infonia a la seva acció política un to molt personalista i que el seu cabdillisme populista incomodava els esperits més reflexius i formats, però també ho és que els seus actes no havien generat mai cap daltabaix. D'altra banda, l'empenta del seu lideratge, que responia a estímuls emocionals molt potents, necessitava de les aportacions de l'estament intel·lectual per tal de poder donar els millors fruits. Fins que el seu lideratge

carismàtic no obté un ratificació electoral aclaparadora, però, alguns d'aquests intel·lectuals, com Rovira i Virgili o Pi i Sunyer, no rectifiquen i li acaben donant suport.

Un cop consumat l'èxit del 12 d'abril, i després que Lluís Companys proclamés la República des del balcó municipal, Francesc Macià proclama al seu torn, el 14 d'abril, la República Catalana com a estat integrant de la Federació Ibèrica, consagrant de facto una veritable govern sobirà. La seva declaració institucional suposa un gest de sobirania política i de dignitat nacional el darrer precedent del qual és la decisió de la Junta de Braços a favor de resistir en contra de Felip V, gairebé dos-cents anys abans. Macià aprofita el moment històric i un altre cop sense generar cap conflicte cruent juga a fons les seves cartes. Evidentment, l'Estat Català que acaba de proclamar no pot encaixar ni políticament ni jurídicament en una inexistent república federal espanyola, que pràcticament ningú no vol crear. A més a més, en el pacte de Sant Sebastià de l'any 1930, subscrit per les forces republicanes i els nacionalismes perifèrics, en el qual va participar Jaume Aiguader en nom d'Estat Català i del mateix Macià, s'establia un estatut autònom per Catalunya en el marc de la República espanyola que havia de proclamar-se prèviament.

Macià pren, evidentment, una decisió arriscada i valenta; al cap i a la fi ja estava acostumat a aquesta mena de decisions. La pren, a més, sabent que no té pas darrere, ni de bon tros, la majoria de sectors influents, les classes dirigents, vaja. Certament, el poble ras i menut l'adora i s'hi ha bolcat, tal vegada més en resposta a una rampellada sentimental que no pas a unes conviccions molt arrelades. I segurament entre els seus partidaris i votants hi ha un xic de confusió respecte a principis ideològics bàsics. Ara bé, la gran i mitjana burgesia urbanes el consideren un perill i un esvalotat, i els grans propietaris agraris no tardaran a oposar-se visceralment a les reformes que vol impulsar en el camp. Entre els intel·lectuals no gaudeix, tot i algunes excepcions destacables, de gaire acceptació, perquè el consideren més un home d'acció amb un ideari esquemàtic que no pas un líder amb un discurs profund i elaborat. Per acabar-ho d'adobar, bona part de l'anarcosindicalisme el considera més proper als saltataulells, als pagesos modestos i a la petita burgesia que no pas a les masses proletàries. Tot i això, el seu gest produeix d'immediat dos efectes cabdals. L'un, contribueix a l'ensorrament de la monarquia i propicia un canvi de règim substancial, en el qual Catalunya pot trobar noves i gratificants oportunitats per a les seves reivindicacions nacionals i socials. L'altre, comporta invertir els paràmetres tradicionals que havien sustentat les relacions entre Catalunya i Espanya. En aquest sentit, l'acte de força que suposa proclamar de facto una República Catalana vagament vinculada a un ens estatal encara per definir, obliga els mandataris espanyols republicans, que també viuen una situació de provisionalitat, a negociar amb el govern català. S'han invertit els termes, doncs, ara ja no són els catalans els qui han de desplaçar-se a Madrid a implorar la concessió d'una forma o altra d'autogovern, sinó que ha de ser una missió integrada per Marcel·lí Domingo, Nicolau d'Oliver i de los Rios la qui, en representació de l'Estat, s'avingui a negociar un instrument de govern per a Catalunya. Aquests dos efectes, a més, tenen lloc en un ambient d'eufòria col·lectiva que potser atemoreix la gent benestant d'ordre, però que, en realitat, no causa cap conflicte remarcable.

La victòria a les urnes no assegura, però, a Macià l'exercici del poder per tal d'avançar en les profundes transformacions que té pendents. Exhibint tacte i fermesa alhora, sap garantir-se un suport institucional adient. En poc dies aconseguix que el general López Ochoa, amb el qual havia coincidit a l'exili parisenc, ocupi la Capitanía General i neutralitza així qualsevol possible vellitat colpista dels militars més reaccionaris. A l'Audiència hi col·loca Josep Oriol Anguera de Sojo, que s'ha posat a la seva disposició, amb la qual cosa la judicatura ja no pot oposar-se tampoc a la nova legitimitat. I finalment Lluís Companys pren possessió com a governador civil. Desmentint rotundament els qui el pinten com un polític temerari sense cultura de govern, Macià ha sabut moure astutament els seus peons i ja controla bona part del tauler institucional. Macià negocia amb els mandataris estatals, dos d'ells catalans i vinculats al republicanisme catalanista més il·lustrat, la conversió del govern provisional de la indefinida República Catalana en el govern de la nova Generalitat restaurada que, tot i el seu caràcter també provisional, ha d'impulsar un estatut d'autonomia per a Catalunya. Amb aquesta decisió, dolorosa per a un home com ell que havia abraçat la causa sobiranista i fundat Estat Català, Macià palesa que la faceta conspiradora de Prat de Molló o de la Constitució separatista de l'Havana, no esgotava pas tota la seva personalitat. Efectivament, el Macià de la rauxa independentista i els gestos d'audàcia és real i ben tangible, però el Macià que amb seny d'estadista i mentalitat realista sap negociar i transigir quan convé, no ho és menys.

Amb molta fermesa i resolució, i l'entusiasme popular que l'acomboia, Macià ha aconseguit, de cop i volta, infinitament més autogovern per a Catalunya que l'obtingut per la Lliga Regionalista després de més de dues dècades de pactisme. Ha estat necessària, doncs, una nova hegemonia dins del catalanisme perquè la causa catalana comenci a ser respectada. Ha estat imprescindible, per tant, que la bandera del nacionalisme l'hagin enarborat les classes populars i mitjanes perquè Catalunya assoleixi, finalment, parcel·les de sobirania substancials.

Macià, lògicament, volia un estat per a Catalunya, encara que fos dins d'una estructura federal. Però, si no hagués transigit renunciant a la República Catalana a canvi de l'Estatut d'Autonomia i la restauració de la Generalitat, ¿qui li hauria fet costat? Perquè, com és lògic, Macià sabia prou bé que era el moment d'arrancar moltes coses, però que difícilment podia assolir-se la independència que ell anhelava. Dins de la mateixa societat catalana, l'independentisme era bastant minoritari. La nova organització que liderava, ERC, encara no havia tingut temps de quallar. Acabava de constituir-se i no disposava d'una estructura sòlida, ni d'una ideologia homogènia i compacta, ni tampoc d'un arrelament territorial consolidat. En moments de crisi i d'incertesa, la possessió d'una organització assentada i ben travada socialment resulta fonamental, i l'ERC d'aleshores evidentment no responia a aquest perfil. La dreta catalanista, per la seva banda, no volia saber res d'una aventura que podia comprometre el mercat espanyol i generar, potser, un conflicte armat. Dins del sindicalisme majoritari, la CNT tampoc no estava disposada a avalar una ruptura sobiranista si no duia aparellada la possibilitat de consumir la revolució social i implantar el comunisme llibertari. I el minoritari però influent socialisme català, si bé mantenia posicions fermes respecte al dret a

l'autogovern, no volia un estat independent per a Catalunya. No podem oblidar, tampoc, que el govern provisional de la República envia per negociar-hi dos ministres catalans: en Lluís Nicolau d'Olwer i Marcel·lí Domingo. És a dir, Macià ha de negociar la renúncia de la incipient República Catalana amb dos catalans que representen, respectivament, la més conspícua intel·lectualitat catalanista antidinàstica i el republicanisme revolucionari. A parer meu, que fins i tot aquests dos sectors socials, potser llavors pocs significatius electoralment però amb una indubtable autoritat política, s'oposin al gest sobiranista de Macià, ens indica la seva relativa soledat. Perquè, és clar, és fàcil de comprendre que la dreta catalana, la pseudoesquerra espanyolista i la CNT se'n desentenguessin per motius ben diversos, però que els teòricament afins –amb els quals havia compartit més d'una conspiració inconfessable– també hi fossin reticents, ja costa més d'admetre i ens revela la migradesa dels suports que tenia Macià i la precarietat de la seva posició.

Tot i que inicialment Macià compta, doncs, amb pocs incondicionals, emprèn l'elaboració de l'Estatut amb ímpetu i convicció, i amb la formidable empenta del seu lideratge aconsegueix encomanar aquest estat d'ànim a la societat catalana. La ponència redactora, integrada per Jaume Carner, Pere Coromines, Josep Dencàs, Martí Esteve, Antoni Xirau i Rafael Campalans, palesa força bé la identitat política i ideològica del nucli dur proestatutari. Hi trobem un independentista d'Estat Català, un membre de la Unió Socialista de Catalunya —amb la qual ERC s'havia coaligat— dos antics afiliats a la Lliga Regionalista adherits a ERC que s'havien radicalitzat socialment i nacionalment, i dos republicans nacionalistes. Per tant, hi són absents la dreta catalanista, la monàrquica, els lerrouxistes i els cenetistes, entre els principals. Això sol ja revela que aquesta ponència no incloïa representants d'amplis sectors socials del país. Bona part d'ells ben segur que no tenien gaire o cap interès a ser-hi. Altres, potser, Macià no va saber o no va voler convèncer-los per tal que hi prenguessin part. La dreta catalanista, doncs, no hi era, i el sindicalisme més combatiu tampoc no hi tenia cap portaveu qualificat.

La ponència enllesteix la seva feina en 53 dies; les Corts en canvi en necessitaran molts més: tretze mesos. I sort que l'amenaça colpista ajudarà a precipitar els esdeveniments.

Abans d'emprendre la intricada singladura parlamentària a Madrid, l'Estatut serà aprovat mitjançant un plebiscit, en el qual l'entusiasme popular es desbordarà a despit de l'aigua freda que proven d'abocar-hi els qui prediquen l'abstencionisme, que són molts. Un altre cop la Catalunya popular, liderada per un Macià que ja tothom identifica com l'Avi, s'imposa i guanya la partida a la dreta, als regionalistes i a l'extrema esquerra. A més, un dels pitjors mals auguris s'esvaeix per complet: en els barris més humils els treballadors immigrants, molts d'ells arribats amb motiu de la reeixida Exposició Universal de 1929, també hi participen en un nombre gens menyspreable.

Tot i que la participació ha fregat el 80% i la immensa majoria de vots han estat favorables, Madrid rep el flamant text estatutari amb una hostilitat manifesta. Macià en persona, encapçalant una nodrida representació parlamentària, hi acudeix per tal de lliurar-lo al president Alcalà Zamora. El poble de Catalunya l'acomia amb el convenciment que és el paladí dels més

conspicua anhels de la nació catalana i que només ell pot amansir la fera centralista.

Conscient de les dificultats que vindran, Macià declara el següent a la premsa internacional, delerosa de saber què pensa el cabdill de les llibertats catalanes: "Si la voluntat del poble expressada en les eleccions i altres arguments de pes, no són suficients per convèncer el govern i els seus partidaris que l'avenir d'Espanya únicament pot ser bastit sobre la base d'una república federal democràtica, haurem de recórrer a mesures més radicals perquè els polítics de Madrid s'adonin que Catalunya, que ha demostrat ésser suficientment forta per treure's de sobre el jou dels Borbons, no està de cap manera disposada a sotmetre's al jou de Castella, encara que ens el pintin amb els colors republicans." Macià, a més, precisa que dins del poble català hi inclou tots els que parlen la llengua catalana —valencians, illencs i rossellonesos—, que formen, segons ell, un conjunt ètnic i geogràfic.

La major part dels polítics i intel·lectuals espanyols arremeten sense contemplacions contra l'Estatut. La nòmina és impressionant: Menéndez Pidal, Jiménez de Asua, Maura, Unamuno, Indalecio Prieto, Largo Caballero, Francisco de Cossío i tota la dreta en pes. Rivalitzen a veure qui la diu més grossa o a veure qui pot fer més mal amb més subtilitat. S'hi sumen sindicats, botiguers, diputacions, ajuntaments, bisbes, estudiants i claustrals universitaris. Dreta, esquerra i centre conflueixen i hi col·laboren des dels residus promonàrquics fins al PSOE. Dels notables, pràcticament només Azaña i Alcalà Zamora aixecaran la seva veu per tal de defensar l'Estatut i avalar el desig d'autogovernar-se dels catalans. Per tant, els republicans d'esquerra són els únics que no perden els estreps i que s'avenen a reconduir el debat polític i a apaivagar els ànims.

Les diatribes i els blasmes en contra de l'Estatut esdevenen una autèntica antologia del disbarat, de la xenofòbia, de la manipulació històrica o de la intolerància fanàtica. Hi ha també, és clar, qui sap revestir-ho amb un fals intel·lectualisme que, tot i les diferències formals, oculta idèntica obsessió antiautonomista. Adquireix especial virulència la campanya en contra de l'ensenyament en català, perquè l'espanyolisme transversal, incloent-hi la UGT, no pot admetre que la llengua vehicular predominant no sigui la castellana. La premsa espanyola no cal dir que és la primera abanderada de la campanya contra l'Estatut, que tot just si pot amagar la catalanofòbia de la qual es nodreix.

L'onze de setembre del 1932, però, la Catalunya irredempta i rebel d'en Macià es mobilitza i diposita en una manifestació sublim de patriotisme més de dues mil corones de flors davant del monument a Casanova. El poble català, clamorosament, ratifica el seu compromís amb el desig d'autogovern i les llibertats nacionals. L'endemà de la Diada, Alcalà Zamora signa a Sant Sebastià el text de l'Estatut que finalment les Corts havien aprovat el dia nou. Com que empra per a l'ocasió una ploma cedida per la ciutat d'Èibar i una altra d'or oferta pels catalans, la cerimònia desemboca en un festa d'agermanament bascocatalana, presidida per la ikurriña i la senyera, que voleien entrellaçades segellant el pacte d'amistat entre ambdós pobles.

Mentre es discuteix l'Estatut d'Autonomia, el general Sanjurjo, fent-se ressò del rebuig frontal que desperta entre amplis sectors de la dreta espanyola, s'aixeca

i executa un cop d'Estat finalment fallit. Amb el Codi de Justícia Militar a la mà, aquell intent colpista podia merèixer fins i tot la pena de mort. Macià, però, en un dels seus gestos de magnanimitat habituals, s'adreça al president de la República amb un text ben explícit, que traduït del castellà deia el següent: "Fidel a les meves idees i al meu esperit liberal, i enemic de l'aplicació de la pena de mort sense excepció, suplico a V.E que indulti el general Sanjurjo. El fet d'haver aixecat bandera contra les llibertats catalanes obliga més els meus sentiments. El saluda amb tota consideració i afecte, F. Macià."

Per als sectors més intransigents, com el grup de Nosaltres Sols capitanejat per Daniel Cardona o una part d'Estat Català, Macià és un traïdor a la causa que en el moment culminant s'ha abaixat les calces. Paradoxalment, Macià ha d'afrontar la decisió potser més crucial de la seva trajectòria política sense el suport d'una part dels qui hi havien cregut en els moments més difícils. Fins i tot és la secció local d'Estat Català de les Borges Blanques, en el cor del seu feu electoral, la qui proposa formalment la seva expulsió per considerar que havia claudicat injustificadament. Tot i aquesta oposició d'una part del contingent independentista, que a ell li dol especialment, Macià segueix el full de ruta que s'ha marcat i assumeix la responsabilitat de prendre la millor decisió per a Catalunya. Encara que ha accedit tardanament al poder i de forma sobtada, sap actuar amb la fermesa i el sentit de la responsabilitat dels veritables governants. Sens dubte, la decisió que pren és la més encertada i correspon a una visió ponderada dels suports i les forces reals amb què comptava i amb un projecte de futur capaç de satisfer una majoria social estable.

Els darrers dos anys, la seva tasca de govern ja està sotmesa a importants conflictes i enfrontaments que no fan sinó entrebancar la incipient consolidació de la Generalitat i posen al descobert la seva fragilitat institucional. D'una banda, la dreta catalana no està disposat a concedir-li ni un moment de respir. De l'altra, l'anarcosindicalisme, cada cop més radicalitzat i procliu al pistolerisme faista, desafia obertament la legalitat republicana i vol controlar el carrer per tal d'avançar cap un règim col·lectivista. Al Cardener i a l'Alt Llobregat es produeixen episodis revolucionaris i hom proclama el comunisme llibertari. A Barcelona algunes vagues i d'altres incidents provocats per les lluites sindicals causen morts i ferits i enterboleixen l'ambient. El nou règim republicà, que els més extremistes titllen despectivament de burgès, no pot satisfer de cop tan malestar acumulat, i els qui voldrien implantar la revolució social no estan disposats a donar-li cap mena de treva. Ni tan sols Estat Català li fa costat incondicionalment, i les desercions dels qui reclamen una proclama inequívocament separatista o pretenen crear un partit comunista català, com Jaume Compte, són constants. Segueix comptant, això sí, amb l'adhesió del poble senzill i sovint anònim, que li professa una autèntica devoció i reclama constantment la seva presència. En aquest sentit, les seves constants i reiterades visites a totes les viles, pobles i ciutats es converteixen en espontànies manifestacions d'adhesió i d'afecte que, en més d'un cas, ratllen el culte a la personalitat. La seva mort, el dia de Nadal de 1933, que provoca un sentiment de dol multitudinari i trasbalsa el país, li estalviarà el penós espectacle d'una Generalitat assetjada per les posicions reaccionàries d'uns i els maximalismes revolucionaris i violents dels altres, això sense comptar la

insurrecció feixista a la qual acabarà sucumbint. Tot plegat, però, com que són figures d'un altre paner, ja no correspon pas de tractar-ho aquí.

